



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## **Corpus Juris Canonici**

**Gregor <XIII., Papst>**

**Coloniae Munatianæ, 1665**

Sacrati tractat panis sacramenta. secunda.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62915)

tionem sacerdotis egredi populus non praesumat. Quod si fecerint, ab Episcopo publice confundantur.

C. LXV. ¶ Populus non ante discedat, quam missa ex integro celebretur.

Item ex concilio Aurelianensi 1. cap. 25.

¶ VIII ad a celebrandas missas in Dei nomine convenitur, populus non ante discedat, quam missae solennitas compleatur, & ubi Episcopus non fuerit, benedictionem accipiat sacerdotis.

C. LXVI. ¶ Excommunicetur, qui praetermissa ecclesia conventu ad spectacula vadit.

Item ex concilio Carthaginiensi 4. c. 88.

¶ VI die b solenni, praetermissa solenni ecclesiae conventu ad spectacula vadit, excommunicetur.

C. LXVII. ¶ Ubi ad missam catechumenorum nullus ecclesiam ingredi prohibetur.

Item ex concilio Carthaginiensi 4. cap. 84.

¶ Episcopus e nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, sive gentilem, sive haeticum, sive Iudaeum, usque ad missam catechumenorum.

C. LXVIII. ¶ Evangelia non sedendo, sed stando audire debemus.

Item Anastasius Episcopus Germaniae & Burgundiae, epist. 1. cap. 1.

¶ Apostolica d auctoritate mandamus, dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur, ut sacerdotes & ceteri omnes praesentes, non sedentes, sed venerabiliter curvi 1, in conspectu Evangelii stantes Dominica verba intente audiant, & fideliter adorent.

¶ Curvi] Sic in orig. nati, & apud Ivoem part. 6. cap. 99. sed apud eundem part. 2. cap. 137. & apud Burchardum vox ista non habetur.

C. LXIX. ¶ Ad missarum solennia semper aliquid est offerendum.

Item Gregorius VII. in synodo Romana habita anno Domini 1073. c. 73.

¶ Omnis e Christianus procuret ad missarum solennia aliquid Deo offerre, & credere ad memoriam, quod Deus per Moysen dixit: f [Non apparebis in conspectu meo vacuus.] Etenim in collectis sanctorum Patrum liquido apparet, quod omnes Christiani offerre aliquid Deo ex usu sanctorum Patrum debent. Ad ipsum 1 enim primum est confugiendum, qui nostrae curare possit animae passiones. Verum homines praepostero ordine ante sibi opem ab hominibus accerunt. Vbi autem humana subsidia defecerint, tunc opinantur divini postulandam favoris gratiam.

¶ Ad ipsum] Hinc usq. ad fin. cap. non habentur ibi apud Gregorium, neq. apud Anselmum, aut Polycar.

C. LXX. ¶ Quare [suscipit corda] in praefatione dicitur.

Item Cyprianus sermo 6. de oratione Dominica.

¶ Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, vigilare, & incumbere ad preces toto corde debemus: cogitatio omnis carnalis, & secularis abscedat: nec quidquam tuum animus, quam id solum cogitet, quod praecatur. Ideo & sacerdos ante orationem praefatione praemissa parat fratrum mentes, dicendo [suscipit corda], ut dum responderet plebs, [habemus ad Dominum,] admoneatur, nihil se aliud, quam Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium pectus, & soli Deo pateat, nec ad se hostem Dei tempore orationis adire patiatur.

a Burch. lib. 3. c. 29. Ivo p. 3. c. 34. b Ivo p. 4. c. 8. c Burchard. lib. 3. c. 23. Ivo p. 3. c. 33. Pann. lib. 2. c. 41. d Bur. lib. 3. cap. 103. Ivo p. 2. c. 131. & p. 6. c. 99. e Poly. lib. 3. c. 16. Anselm. lib. 2. c. 49. & Erod. 24.

C. LXXI. ¶ Quae praefationes in missa sunt canandae.

Relagius II. Romanae ecclesiae, & Apostolicae sedis Episcopus universis Germaniarum atq. Galliarum Episcopis.

¶ Nvenimus a has novem praefationes in sacro cano- logo tantummodo recipendas, quas longa retro veritas in Romana ecclesia haecenus servavit: id est, unam in albis Falchalibus, aliam de Ascensione Domini, tertiam de Pentecoste, quartam de Natali Domini, quintam de Apparatione Domini, sextam de Apostolis, septimam de sancta Trinitate, octavam de Cruce, nonam de ieiunio in Quadragesima tantummodo dicendam. Has praefationes tenet & custodit sancta Romana ecclesia, his tenendas vobis mandamus.

C. LXXII. ¶ In omnibus missarum solennibus pro defunctis oratio fiat.

Item ex concilio Cabilonensi secundo, cap. 39.

¶ Vltim b praeterea nobis est, ut in omnibus missis 27 ram solennibus, pro defunctorum spiritibus loco competenti Dominus deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viventibus, & pro quibuslibet necessitatibus Dominus deprecetur: ita nunquam nulla dies excipi debet, quin pro quibuslibet fidelium precibus Dominus in missarum solennibus fundatur. Antiquitus istum hunc morem sancta tenet ecclesia, ut & in missarum solennibus, & in aliis precibus Domino spiritus quiescentium commendet: dicente beato Augustino, e non sunt praetermittendae supplicationes pro spiritibus defunctorum: quas faciendas pro omnibus in Christiana & catholica societate laudamus 1. Defunctorum etiam nominibus eorum, quos sub generali commemoratione suscepit ecclesia: ut quibus ad ista desunt parentes, aut filii, aut quicunque cognati vel amici, ab una eis exhibeantur pia matre communi.]

¶ Laudamus] Apud collectores sunt nonnulla verba. B. Augustinus (a quo parum variat & concilium, & Anselmus lib. 4. c. 42.) sic habet: Quas faciendas pro omnibus in Christiana & catholica societate defunctis, etiam raris nominibus quorumcumque sub generali commemoratione suscepit ecclesia. Ceterum glossa fecit, ne maluerit.

C. LXXIII. ¶ Ante preces non sunt a sacerdote nomina recitanda.

Item Innocentius Episcopus urbis Roma Decretio Eugubino, epist. 1.

¶ De nominibus recitandis, antequam precem faceret, faciat, atque eorum oblationes, quorum nominum recitanda sunt, oratione sua commendet, quam superfluum sit, & ipse pro tua prudentia recognoscis: ut cuius hostiam necdum Deo offeras, ejus ante nomen infames quamvis illi incognitum sit nihil.

DISTINCTIO II.

C. I. ¶ Panis, & vinum, & aqua in sacramentis sunt offerenda.

Item Alexander urbis Romana Episcopus orthodoxis omnibus, epist. 1. cap. 4.

¶ In sacramentorum d oblationibus, quae inter Missarum solennia Domino offeruntur passio Domini recitanda est: ut ejus, cujus corpus & sanguis continetur.

a Poly. lib. 3. tit. 20. Anselm. lib. 2. c. 111. Bur. lib. 3. c. 69. Ivo p. 3. cap. 77. Pann. lib. 1. c. 118. b Bur. lib. 3. c. 64. Ivo p. 3. c. 66. c Ivo p. 2. non existimemus. in lib. de Cura pro mortuis agenda, cap. 4. d Poly. lib. 3. tit. 9. Anselm. lib. 2. c. 111. Bur. lib. 3. c. 63. Ivo p. 2. cap. 77. & 68.





vinum tantum quis offerat, sanguis Christi esse incipit sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Ergo, quando botrus solus offertur, in quo vini tantum efficientia designatur, sacramentum nostrae salutis negligitur, quod per aquam significatur. Non enim potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utriusque sibi miscatur. Et ideo, quia jam ex hoc plurima & multiplex majorum manavit sententia, omnis deinceps talis error, atque praesumptio cessare debet: ne perverforum inordinata compago statum veritatis enervet. Et ideo nulli deinceps licitum sit aliud in sacrificiis divinis offerre nisi, juxta antiquorum sententiam conciliorum panem tantum, & calicem vino & aqua permixtum. De cetero aliter, quam praescriptum est faciens, tamdiu a sacrificando cessabit, quamdiu legitima poenitentiae satisfactione correctus, ad gradus sui officium redeat, quod amisit.

1 ¶ Expressum vinum] Sic apud Ivoem, & in Pannormia, & in Bracarenfi. In aliquot tamen vetustis est, expressum botrum, ut paulo inferius in hoc eodem capite. Sed Burchardus habet, non expressum vinum.

2 ¶ Alios vero pannum] Hoc usque ad versum. Quod quam sit, non sicut in Bracarenfi: neque, etiam illa, sed si necesse sit, usque ad versum quia.

3 ¶ Juxta canonum] In Bracarenfi est, juxta quod quidam doctor edidit. Significatur autem B. Cyprianus civitas supradicta in sanctis hanc.

4 ¶ Sententia] In Bracarenfi sequitur, quorum pietas in Deum religiosa sacramentorum horum & efficientias copiose didicerit, & institutiones verissime declaravit.

C. VIII. ¶ Nulla oblatio corpori & sanguini Christi comparari valet.

Item Alexander Papa quintus a Petro, epist. 1.

2 ¶ Nil in sacrificiis majus esse potest, quam corpus & sanguis Christi: nec ulla oblatio hac potior est, sed haec omnes praecellit: quia pura conscientia Domino offerenda est, & pure mente sumenda, atque ab omnibus veneranda: & sicut potior est ceteris, ita potius excoli & venerari debet.

C. IX. ¶ Ante confecta mysteria pacem non debemus offerre.

Item Innocentius Papa Decentio Eugubino Episcopo salutem, epist. 1, cap. 1.

3 ¶ Pacem igitur asseris ante confecta mysteria quosdam populis impertiri, vel sibi inter se sacerdotes tradere: cum post omnia (quae aperire non debeo) pax sit necessario indicenda, per quam constet populum ad omnia, quae in mysteriis aguntur, atque in ecclesia celebrantur, praebuisse consensum, ac finita esse, pacis concludentis signaculo demonstrantur.

C. X. ¶ Ecclesiasticis liminibus careat minister, qui post consecrationem communicare contemnit.

Item Anacletus Papa, epist. 1.

¶ Peracta consecratione omnes communicent, qui non fuerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim & Apostoli statuerunt, & sancta Romana tenet ecclesia.

¶ Tribuebat Calixto, Restitutum est Anacleto, ex aliquot vetustis exemplaribus, & Burchardo: cui Anacleto tribuitur etiam supra de consecr. dist. 1. Episcopus.

C. XI. ¶ Quisq. sacerdos, quatuor Missas celebrat, toties sacramentum percipiat.

Item ex concilio Toletano 12, cap. 25.

a al. corruptus. b Burch. l. 1. c. 5. Ivo par. 2, cap. 15, & 68. c Supra de consecr. dist. 1. omnes fideles. Burch. l. 3. c. 77.

¶ Relatum a est nobis quosdam de sacerdotibus non quot sacrificia in uno die videntur offerre: sed si in una die plurima per se offerant sacrificia, in omnibus oblationibus a communione suspendant, & in sola tantum extrema sacrificii oblatione communionis sanctae gratiam sumant: quasi non sit toties illi vero & singulari sacrificio participandum, quoties corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi immolatio facta confiterit. Nam ecce Apostolus dicit: e [Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?] Certum est, quod hi, qui sacrificantes non edunt, rei sunt Domini sacramenti. Quicumque ergo sacerdotum deinceps divino altario sacrificium oblaturus accesserit, & se a communione suspendentis, ab ipsa, quae se indecenter privavit, gratia communionis anno uno repulsus se noverit. Nam quale erit illius sacrificium, cui nec ipse sacrificans participes esse cognoscitur? Ergo modis omnibus est tenendum, ut quotiescumque sacrificans corpus & sanguinem Iesu Christi Domini nostri in altario immolat, toties percipiens corporis & sanguinis Christi participem se praebet.

C. XII. ¶ Corpus Christi sine eius sanguine sacerdos non debet accipere.

Item Gelasius Papa Majoris & Iuliani Episcopi.

¶ Comperimus autem, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione a calice sacrificii abstineant. Qui proculdubio (quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: quia divitiis minus ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire.

¶ De hoc capite notatum est sup. 25. quae 2. c. fin. apud Anselmum, & in Polycarpo tit. 30. (nam in nono titulo est cap. per se) esse partem epistolae, quae sic inferitur.

C. XIII. ¶ Eucharistia communionem quam quotidie accipit, nec reprehendit, nec laudat.

Item Augustinus de ecclesiasticis dogmatibus, cap. 53.

¶ Quotidie Eucharistia communionem percipere, nec laudo, nec vitupero, omnibus tamen Dominicis diebus communicandum suadeo & hortor: si tamen mens sine affectu peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi gravari magis dico Eucharistia percipiente, quam purificari. Et ideo, quamvis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cetero voluntatem, & communicaturus satisfaciat lacrymis & orationibus: & considerans de Domini miseratione, qui peccata pie confessioni domine confuevit, accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non gravant. Idem epist. 117. cap. 1. ¶ Dixerit quispiam, non quotidie accipiendam Eucharistiam: alius affirmet quotidie: faciat unusquisque, quod secundum fidem suam pie credidit esse faciendum. Neque enim eorum exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendant. Neque enim lingaverunt inter se, aut quispian eorum se alteri praeponit, Zachaeus scilicet & ille centurio.

a Ivo par. 2. c. 114. b al. extremi. c 1. Cor. 10. d Abserologus c. 19. Algerus 2. cap. 8. Polyc. l. 3. tit. 9. & 30. Anselm. l. 1. cap. 147. Ivo p. 2. c. 89. e Valsfrid. de rebus eccl. cap. 12. Sent. dist. 12. Alger. l. 1. cap. 22. & 20. Polyc. l. 3. tit. 10. Anf. l. 3. c. 9. Burch. l. 3. c. 15. & 16. Ivo p. 2. c. 25. & 26. Pann. l. 1. c. 110. Amaler. de eccl. offic. c. 12. Cabilon. 2. c. 46. Beda 1. Cor. 11. & ibid. glossa d. Augustinus l. Luc. 19. Matth. 8.

quo, cum alter eorum gaudens in domum suam suscepit & Dominum, alter dixit, non sum dignus, ut intres...

Capitulum hoc ex duobus B. Augustini locis constitutum, & in facian redactum, ex istam, ubi opus esse visum est, & emendatum est, & auctum. Algerus autem, & Valfridus Strabo...

¶ Ad hoc valet] Locus apter legendus est in originali.

C. XIV. ¶ Qui semper peccat, caelestis sacramenti medicinam semper accipiat.

Item Ambrosius lib. 4. de sacramentis, cap. ult.

Si quotiescumque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeat illum semper accipere, ut semper sibi peccata dimittantur.

C. XV. ¶ Non abstineat a corpore Domini, nisi qui excommunicari meretur.

Item Hilarius Episcopus.

Si non sunt tanta peccata, ut excommunicetur quis, non se debet a medicina corporis & sanguinis Domini separare.

¶ Cateris autem collectores, & Algerus citans ex Hilario: apud B. Augustinum epistola 118. hac habentur, Si peccata tanta non sunt, ut excommunicatus quisquam homo iudicetur, non se debet a medicina Domini corporis separare: nec multo aliter apud Bedam 1. Cor. 11.

C. XVI. ¶ Ter in anno quisque, fidelium communiceat.

Item Fabianus Papa ait.

Et si non e frequentius, saltem in anno ter laici homines communiceant (nisi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur) in Pascha videlicet, & Pentecoste, & Natali Domini.

¶ Apud istos collectores eodem modo citatur. Verum preter ista verba, in Pascha videlicet, &c. habentur in concilio Turonensi, in c. 30, & Capit. 1. 2. c. 45.

C. XVII. ¶ Etiam in cena Domini sacramentum communiceare debemus accipere.

Item Soter Papa f ait.

In cena Domini a quibusdam perceptio Eucharistia negligitur, quae quoniam in eadem die ab omnibus fidelibus (exceptis iis, quibus pro gravibus criminibus inhibuitur) percipienda sit, ecclesiasticus usus demonstrat: cum etiam poenitentes eadem die ad percipiendum corporis & sanguinis Domini sacramenta reconcilientur.

C. XVIII. ¶ Projiciatur ab ecclesia, qui a communione sacramenti se pro luxuria sua averrit.

Item ex concilio b Martini Bracarensis, c. 83.

a al. susceperit. b Sap. 16. c Alg. l. 1. c. 22. Sent. ibid. Poly. ibid. Burch. l. 3. c. 19. d Alg. ibid. Poly. l. 3. tit. 16. Burch. l. 3. c. 18. f. 109. p. 2. c. 1. Rab. de insti. cler. c. 31. e Sent. 4. dist. 12. Poly. ibid. Burch. l. 3. cap. 17. f. 109. p. 2. c. 27. Pann. l. 1. c. 111. f In Babylon. 2. c. 27. g Poly. ibid. Burch. l. 3. cap. 20. f. 109. p. 2. c. 30. h In cap. synod. Cracovian. ex concilio Antiocheno, c. 2.

Siquis intrat in ecclesiam Dei, & sacras scripturas audit, & pro luxuria sua averit se a communione sacramenti, & in observandis mysteriis declinat constitutam regulam disciplina, illum talem proiciendum de ecclesia catholica esse decernimus, donec poenitentiam agat, & ostendat fructum poenitentiae suae, ut possit communione percipere indulgentiam promereri.

¶ Communionem percipere] In recentioribus conciliorum editionibus legitur: [ut possint communionem percipere indulgentiam promereri] Editiones vero antiquae, & Vaticanæ codices habent ut Gratianus. Concilio Antiocheni capite secundo (unde hoc videtur sumptum) haec sunt verba, & παρακαλεσθησθε τας υψους & ορηνας & ορηνας. id est, & implorantes consequi veniam possint.

C. XIX. ¶ Non habeantur catholici, qui hiis tribus temporibus communicare desinant.

Item ex concilio Agathensi, c. 18.

Seculares b qui in Natali Domini, Pascha, & Pentecoste non communicaverint, catholici non credantur, nec inter catholicos habeantur.

C. XX. ¶ Corripiantur, qui in ecclesia communicare contemnunt.

In concilio Toletano primo, c. 13.

Hi, qui intrant in ecclesiam, & deprehenduntur nunquam communicare, admoneantur. Quod si non communicant, ad poenitentiam accedant. Si communicant, non semper abstineant: si non fecerint, abstineantur.

¶ Abstineant] In originali legitur, abstineantur, quae admodum in fine capituli, etiam in vetustis Gratiani. Sed hoc loco interpretatio glossa magis convenit verbo, abstineant.

C. XXI. ¶ Ante sanctam communionem a propria uxore quisque, contineat.

Item ex concilio Eliberitano.

Omnis e homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tribus, aut quatuor d, aut octo diebus: nec inter catholicos connumerabitur, qui in istis videlicet temporibus, Pascha, Pentecoste, & Natali Domini non communicaverit.

¶ Nec inter] Haec usque, ad finem abstinere hoc loco a Burchardo & Ivone, sunt, summa quadam capituli, Seculares, supra ead.

C. XXII. ¶ Quare tres partes sunt ex corpore Christi.

Item Sergius Papa ait.

6 Triforme e est corpus Domini. Pars oblata rps in calicem missae, corpus Christi, quod jam resurrexit, monstrat: pars comesta, ambulans adhuc super terram. Pars in altari usque ad missae finem remanens, corpus jacens in sepulchro: quia usque ad finem saeculi corpora sanctorum in sepulchris erunt.

¶ Oblata] Antea legebatur oblata. Emendatum est hoc, & alia ex vetustis codicibus, glossa ordinaria, atq. ex aliis scriptoribus indicatis.

C. XXIII. ¶ A quibus sunt conservanda sacramenta Dominica.

Item ait Clemens Papa, epist. 2.

7 Tribus f gradibus commissa sunt sacramenta ps divinatorum secretorum, id est, Presbytero, Diacono, & ministro: qui cum timore & tremore clerico-

a al. parvipendant. b Burch. l. 3. c. 23. f. 109. part. 2. cap. 31. c Burch. l. 3. c. 22. f. 109. p. 2. c. 32. Pann. l. 3. c. 112. d al. quing. aut septem. e Glossa ordin. 1. Corinth. 11. Sent. 4. dist. Amalarius lib. 3. c. 35. Alcuinus fol. 79. Micrologus cap. 17. Rabanus de insti. cler. cult. Alg. l. 1. c. 19. f Ordo Romanus fol. 5. Pannorm. lib. 1. c. 141.



zum reliquias fragmentorum corporis Domini custodire debent. *Item ibidem.* ¶ Tanta a in altario certe holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant. Quod si remanserint, in crastinum non referentur, sed cum timore, & tremore, clericorum diligentia consumantur. Qui autem relidua corporis Domini, que in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad communes accipiendos cibos conveniant, ne putent sancta portioni miscere cibum, qui per aqualiculos digestus in secessum funditur. Si igitur mane Dominica portio edatur, usque ad sextam jejurent ministri, qui eam consumperunt: & si tertia vel quarta hora acceperint, jejunent usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione, aeterna custodienda sunt sacramenta. & infra. ¶ Præcipimus etiam, ne unquam ex terno clerico ecclesie, sive laico de fragmentis oblationum Christi ponatur ad mensam. Unde scistu, qui passim sanctuarii d panes indignis impendis? Hinc & David ab Abimelech sacerdote interrogatus, cum panem sibi ad comedendum posceret, si mundus esset a muliere, cum se mundum antotriduum profiteretur, panes propositionis manducavit.

C. XXIV. ¶ Infructuuntur, non mundantur scelerosi, qui communicare non desinunt.

*Item Isidorus lib. 1. de summo bono, c. 24.*

¶ Qui non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant nil ad mundationem sibi proficere, dicente Propheta: [Quid est, quod dilectus meus fecit in domo mea scelerata multa? Numquid carnes sancta auferent a te malitias tuas?] & Apostolus: [Prober, inquit, seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.]

C. XXV. ¶ Damnationem, non salutem accipiunt, qui indignè sacramenta Christi communicant.

*Item ex octava synodo, Basilius Episcopus dixit.*

¶ Timorem docet nos Apostolus dicens: [Qui s manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.] Fidem verò edocet nos sermo Domini dicens: [Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur. Hoc facite in meam commemorationem.] & infra. ¶ Et Apostolus h de unigenito Dei filio: [humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.] Cum ergo animo fidem habet his dictis, & considerat magnificentiam gloriæ ipsius, & admiratur nimitatem humilitatis, quomodo tantus ac talis obediens fuit patri usque ad mortem pro nostra vita; puto, quia provocari possit ad affectum, & dilectionem ipsius, & Dei patris, qui i unico filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. & infra. ¶ Talem ergo affectum & fidem preparare debet in animo suo is, qui panem & calicem Domini percipit.

¶ Hoc Basilius caput est ex versione Rufini c. 70. quibusdam rationem misit. Ex hac autem citatione, quam nunc afferi Gratianus, & alius ejusdem loci, ut alibi dictum est, videtur posse colligi, regulas illas beati Basili post octavam synodum in codice, quo Gratianus usus est, fuisse collocatas.

C. XXVI. ¶ Non a quo, sed ante quem offeratur, considerandum est.

*Item Augustinus lib. questionum Numerorum, quest. 30.*

a Ordo Romanus fol. 87. Poly. l. 3 tit. 16. Burch. l. 3. c. 11. lvo p. 2. c. 21. & 64. & 76. Pann. l. 1. c. 149. b al. commisseri. c excommunicato. d orig. d al. sacrarii. e infra dist. 4. qui in materis, s. qui scelerate. Hier. 11. Ex Basili regalis in re uoribus, 6. 172. f 1. Cor. 11. g Luc. 22. h Philip. 1. i Ioan. 3.

ET dixit Dominus ad a Moysen, & ad Eleazarum filium Aazon sacerdotem: [Tollite thuribula aeterno medio exustorum, & ignem alienum hunc seminate: ubi: quia sanctificaverunt thuribula peccatorum horum in animabus i suis: & fac ea laminas ductiles, circumpositionem altari, quoniam oblata sunt ante Dominum, & sanctificata sunt, & facta sunt in signum filiis Israel.] Notandum novo modo dicta sanctificata poena eorum, quibus peccatum hoc fuerat perpetratum: quia per eum exemplum datum est ceteris, quo timent. Circumpositionem autem altari cur ex eis fieri voluit, ad illud dicens: [quoniam oblata sunt ante Dominum, & sanctificata facta sunt in signum filiis Israel.] Non ergo in eis probari voluit, quod a talibus oblata sunt; sed hoc potius attendi ante quem oblata sunt, id est, quia ante Dominum, ut plus in eis valerent nomen Domini, ante quem oblata sunt, quam pessimum meritum eorum, a quibus oblata sunt.

¶ In animabus suis] Apud B. Augustinum legitur in manibus suis: sed apud Sepuaginta, quos ille sequi solent, est: *cu reus puzas av tar.*

C. XXVII. ¶ Penitentia eius, cuius negligentia de Christi sanguine aliquid stillat.

*Item ex decreto Pape Pij.*

¶ Si d per negligentiam aliquid de sanguine & de ps mini stillaverit in terram, lingua lambetur, & tabula radetur. Si non fuerit tabula, ut non conculcetur, si quis corradetur, & igne consumetur, & cinis intra altare recondetur, & sacerdos quadraginta diebus poeniteat. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillantibus diebus poeniteat. Si super linteam altaris, & ad aliud stilla pervenerit, quatuor diebus poeniteat. Si usque ad tertium, novem diebus poeniteat. Si usque ad quartum, viginti diebus poeniteat, & linteamina, que tergerit stilla, tribus vicibus minister abluat, calice superposito: & aqua ablutiois fumatur, & juxta altare recondatur.

C. XXVIII. ¶ Qua penitentia sit impenitenti, qui sacramentum evomunt.

*Item ex penitentiis Bedæ Presbyteri, c. de ebrietate.*

¶ Si per ebrietatem s, vel voracitatem Eucharistiam evomerit, quadraginta diebus poeniteat, si laicus est clericus, vel Monachi, seu Diaconi, & Presbyteri septem diebus poeniteant: Episcopi x. & si pro infirmitatis causa evomerint, septem diebus poeniteant.

¶ Apud Bedam & collectores innotuit varietas est, penitentium in dierum numero, qui apud Bedam omnino distincti est.

C. XXIX. ¶ Sacerdotes non nisi per se divina sacramenta ministrant.

*Item ex concilio Rhemenis, c. 1.*

¶ Pervenit h ad notitiam nostram, quod quidam ps Presbyteri in tantum parvipendant divina mysteria, ut laico, vel foemine sacrum corpus Domini tradant ad deferendum infirmis: & quibus prohibetur, ne sacrum ingrediatur, nec ad altare appropinquent, nisi sancta sanctorum committuntur. Quod quam sit horribile, quamque detestabile, omnium religiosorum animo advertit prudentia. Igitur interdic per omnia synodus ne talis temeraria presumptio ulterius fiat: sed omnimodis Presbyter per semetipsum infirmum committat. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacet.

a Num. 6. b femina. orig. c Omittuntur aliqua verba. d Poly. l. 3 tit. 16. Burch. l. 1. c. 47. lvo p. 2. c. 58. Pann. l. 1. c. 156. e al. calice. f Burch. l. 1. c. 26. lvo part. 2. cap. 20. Pann. l. 1. c. 155. g al. ex. h Burch. l. 1. c. 47. lvo p. 2. c. 58. Pann. l. 1. c. 154.

C. XXX. Quando celebratur missa, Presbyterium laicum ingredi non praesumat.

Item Clemens Papa.

Sacerdotum a, aliorumque clericorum ecclesiis serventium honores a laicorum loco discretè apparere convenit. Quamobrem nulli laicorum liceat in eo loco, ubi sacerdotes, & reliqui clerici consistunt (quod Presbyterium nuncupatur) quando missa celebratur, consistere, ut libere ac honorifice possint sacra officia exercere.

Exa caput hoc in Synodo Eugenii secundi (ex qua utamur citat Augustinus) itemq. in Synodo Lemni, quarti, c. 33. & in 7. lib. Capit. 171.

C. XXXI. Sicut in metropolitana ecclesia, ita ubiq. missarum sollemnia celebrantur.

Item ex concilio Gerundensi, c. 1.

Constitutio e missarum, sicut in metropolitana ecclesia agitur, ita in Dei nomine in omnibus & provinciis tam ipsius missae ordo, quam psallendi d, vel ministrandi consuetudo servetur.

Omniibus provinciis: In concilio ipso legitur, In Tarraconensi provincia: apud Turich, vero & Ivonem, in omnibus comprovincialibus ecclesiis.

C. XXXII. Quid sit sacrificium, quid sit sacramentum.

Item Augustinus in lib. 10. de civit. Dei c. 5.

Sacramentum i visibile e, invisibile est sacramentum, id est, sacrum signum. Item alibi. Sacramentum 2 est invisibilis gratia visibilis forma.

Sacramentum In originali, & apud Lanfrancum, & Ivonem dicitur, Sacrificium ergo visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est: sed ob glossam non est mutatum.

Sacramentum In libro de catechizandis rudibus, c. 26. hoc legitur. De sacramento sanè, quod accepi, cum ei bene commendatum fuerit, signacula quidem rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari. In epistola autem 166. haec. Si autem malus est, operatur per illum Deus visibilem sacramenti formam: ipse autem donat invisibilem gratiam.

Ex quibus locis videtur colligi potuisse vulgata ista sacramenti definitio.

C. XXXIII. Quid sit signum.

Idem in lib. 2. de doctrina Christiana, c. 1.

Signum f est res praeter speciem, quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cognitionem g veniens.

C. XXXIV. Post consecrationem non subsistant, sed species remaneant.

Item Gregorius Papa in homilia Paschali ait.

Species b & similitudo illarum rerum vocabula sunt, quae ante fuerunt, scilicet panis & vini. Vnde in fine cuiusdam missae oratur, & dicitur: [Perfectum in nobis, quaximus Domine, tua sacramenta quod continent, ut quod k nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus.] Postulat quippe sacerdos, ut corpus Christi, quod sub specie panis & vini nunc geritur, manifeste visione, sicut revera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Evangelio secundum Ioannem ait: a. [Qui diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.] Quamvis non improbabiler quidam exponant hoc loco, carnis & sanguinis veritatem ipsam eorundem efficientiam, id est, peccatorum remissionem.

Ivo citat ex Lanfranco, apud quem habetur continenter post verba Gregorii allata ex homilia Paschali, quemadmodum & multa alia sequentia, quae a Gratiano ex aliis auctoribus estantur, apud eundem Lanfrancum & Algerum extant, & interdum copiosius, quam apud Ivonem & Gratianum.

C. XXXV. Visibiles creaturae in Christi corpus & sanguinem invisibiliter convertuntur.

Item Eusebius Emisenus. b

Via e corpus assumptum ablaturus erat ab oculis nostris, & sideribus illaturus, necessarium erat, ut die cenae sacramentum nobis corporis & sanguinis sui consecraret: ut coleretur jugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium: ut quia quotidiana, & indefessa curebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset etiam redemptionis oblatio, & perennis victima illa viveret in memoria, & semper praesens esset in gratia, vere unica & perfecta hostia fide aestimanda, non species nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnde merito caelestis confirmat auctoritas: quia [caro d mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.] Recedat ergo omne invidiositatis ambiguum: quandoquidem, qui auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam invisibilis e sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens: [Accipite, & comedite: hoc est enim corpus meum:] & sanctificatione repetita, [Accipite, & bibite, hic est sanguis meus.] Ergo sicut ad nutum praecipiens Domini repente ex nihilo subsisterem excelsa caelorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: ita pari potestate in spiritalibus sacramentis, ubi i praecipit virtus, servit effectus. Quanta itaque, & quam celebranda beneficia vis divinae benedictionis operetur, attende: & ut f tibi novum & impossibile videri non debeat, quod in Christi substantiam terrena & mortalia convertuntur, te ipsum, qui jam in Christo es regeneratus, interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a misericordia, a salutis via intrinsecus mortuus exulabas: subito initiatus Christi legibus, & salutaribus mysteriis innovatus, in corpus ecclesiae non videndo, sed credendo transiivisti, & de filio perditionis, ad optivus Dei filius fieri occulta puritate meruisti: in mensura visibili permanens, major factus es te ipso invisibiliter, sine quantitatis augmento, cum ipse atque idem esses, multo aliter g fidei processibus exitisti: in exteriori nihil additum est, & totum in interiori mutatum est: ac si homo Christi filius effectus, & Christus hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu praeterita vilitate deposita, subito novam indutus es dignitatem, & sicut hoc h, quod in te Deus laesit curavit, infecta diluit, immaculata i deterisit, non sunt oculis, nec k sensibus tuis credita: ita cum reverendum altare caelestibus cibus satianus ascendis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu suscipe, & maxime haustu interiore assiume.

a Ioan. 14. b Inter opera B. Hieron. tom. 9. c al. 4. in serm. de corp. & sang. Domini. Sent. 4. dist. 8. Alger. l. 1. c. 16. & 17. Ivo part. 2. cap. 4. d Ioan. 6. Senten. 4. dist. 10. Pannor. l. 1. c. 129. e al. visibilis. Pasch. in epist. ad Frandegardum ex Euseb. Emis. f al. quomodo. g al. aliter. h al. hac, qua. i maculata. vera lectio. k al. sed.



UNIVERSITÄTS- BIBLIOTHEK PADERBORN

**¶ Vbi praecepit] Sic apud Iuonem, & in Pannormia.**  
*Apud Paschajum legitur, ubi praecepit virtus, rei seruit effectus: & fortasse loco dictionis, ubi, legendum est, verbi. In vetustiore editione hemiliar. est, verbi praeberit virtus, & rei seruit effectus. in recentiore autem, verbo praeberit virtus, & rei seruit effectus. Multa vero alia loca sunt partim ex originali, partim ex Ivone emendata.*

**C. XXXVI. ¶ Quare in specie panis & vini sacramentum suum Christus nobis ministravit.**

*Item Augustinus.*

**Q**uia passus est Dominus pro nobis, commendavit a nobis in isto sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus, & per misericordiam eius, quod accipimus, nos sumus. Recordamini: & vos non fuistis, & creati estis: ad aream Dominicam comportati estis laboribus bouum, id est, annuntianum Evangelium, triturati estis: quando catechumeni discitebamini, in horreo servabamini, nomina vestra dedistis, coepistis molli jejuniis, & excoristis: postea ad aquam venistis, & conspersi estis, & panis Dominicus facti estis. Ecce, quod accepistis. Quomodo ergo videtis esse unum, quod factum est, sic unum estote vos diligendo, vos, tenendo, unam fidem, unam spem, individuum charitatem. Harenci, b, quando hoc accipiunt testimonium, contra se accipiunt, quia illi quarunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem: sic & vinum in multis racemis fuit, & modò vinum est, unum x est in suavitate calicis post pressuram torcularis. Et vos post illa jejunia, post labores, post humilitatem & contritionem cordis, jam in nomine Christi, tanquam ad calicem Domini venistis: & ibi vos estis in mensa, & ibi vos estis in calice, nobiscum vos estis. Simul enim hoc sumimus, simul bibimus, quia simul vivimus. *Item in sermone de infantibus. ¶ Ita Dominus Iesus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit, mysterium pacis, & unitatis nostrae in sua mensa consecravit. Qui e accipit mysterium unitatis, & non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nulli 2: est d. aliquatenus ambigendum tunc unumquemque fidelium corporis & sanguinis Domini fieri participem, quando in baptisinate membrum efficitur Christi, nec alienari ab illius panis, calicisque consortio; etiam si antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc seculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat: Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non privatur, quando in se hoc quod illud sacramentum significat, invenit f.*

**¶ Beda ad c. 10. prima ad Corinthios citat ex sermone de sacramento fidelium serua 2, Pascha, neg, multo aliter Ivo.**

**¶ Vnum est] Ita emendatum est hoc ex Beda, quemadmodum, & multa alia. Huius vero lectionis vestigium erat in manuscriptis, & apud Iuonem. In vulgatis legebatur, Vinum in sua nativitate, calix post, &c.**

**¶ Nulli est] Hac usq, ad finem habentur in fr. dist. 4. c. multo: & in Polycarpo citantur ex Innocentio.**

**C. XXXVII. ¶ Dum Hostia frangitur, passio Christi ad memoriam redit.**

*Item in libro sententiarum Prosperii.*

**C**um g frangitur h Hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Do-

**a** In se eadem, commendavit, Beda 1. Cor. 10. Alg. l. 1. c. 3. & alibi. Ivo p. 2. c. 1. **b** Beda ibid. paulo superior ex Aug. in serm. ad infantes ad altare de sacramento. **c** Inf. ead. qui manducat. Sem. 4. dist. 8. **d** Inf. dist. 4. nulli. Sem. 4. dist. 9. Poly. l. 3. tit. 10. **e** al. ipse. **f** al. invenitur. **g** al. Dum, **h** Lanfranc. ibid. Alg. l. 1. c. 19. Ivo p. 2. c. 9. Pann. l. 1. c. 49.

minici corporis in cruce immolatio, ejusque sanguinis latere effusio designatur?

**¶ Apud Lanfrancum (apud quem ferè habentur, quae à Gratiano citantur ex lib. sententiarum Prosperii, aut ex Aug. in sententiarum Prosperii), haec antecedunt: Sacramenta enim illarum rerum, quarum sunt sacramenta, semper similitudinem gerunt, sicut in sacramento, de quo haec quæstio ventilatur, dum frangitur Hostia, &c.**

**C. XXXVIII. ¶ De veritate corporis & sanguinis Christi ambigere non licet.**

*Item Leo a Episcopus, & sancta synodus, quae in urbe Romana convenit, clero, honoratis, & plebi consistenti: Constantinopoli, ita scribit.*

**IN** quibus: b isti ignorantia tenebris, in quo lapsus tenus desidia torpore jacentes? ut nec audiam discere, vel lectione cognoscere, quod in ecclesia Dei omnium ore tam consonum est, ut nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Christi inter communis sacramenta fidei taceatur: quia in illa mystica distributione spiritualis alimoniae hoc imperitur, hoc sumitur, ut accipientes virtutem coelestis cibi, in carnis ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus? Idem est x cibus refectiois, & cibus sanguinis. Sicut enim caro Domini verè est cibus, ita sanguis verè noster est cibus. Idem est etiam corpus de quo dictum est: d. [caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus] Circa hoc corpus aquilæ sunt, quæ aliis circumvolant spiritualibus. Idem. Unde & corpus Christi edimus, ut vitæ æterna possumus esse participes. Idem. Cuius datur argumentis utimur, suis utamur exemplis, incarnationisque exemplo astruimus mysterii veritatem. **¶ Quid g hic queris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus Christus partus ex Virgine?**

**¶ Idem est cibus] In aliquo vetustis codicibus. Idem Leo Papa. Est cibus, &c. Evidens, Leonem citat Ambrosius. Ceterum apud B. Leonem non sunt inventa, sed apud Ambrosium, cuius etiam sunt sequentia, varii ex locis collecta.**

**¶ Cuius clarè] Gratianus infra c. revera. sic refert ex Ambrosio. Sed quod argumentis utimur? suis utamur exemplis, incarnationis, &c. Et ita etiam Algerus. Ivo reliqua eodem modo, tantummodo in hoc discrepat, quod habet incarnationisque novitate. Sed retenta est Gratiani lectio, ob glossam, tum quoniam Lanfrancus ferè concordat cum Gratiano, ubi expositam à se catholicam veritatem confirmat Ambrosii verbis.**

**C. XXXIX. ¶ Non natura nascitur, sed consecratione nobis consuevit corpus & sanguis Christi.**

*Item Ambrosius in libro de catechizandu rudibus.*

**P**anis h & calix non qualibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod ita fit nobis, quamvis sit panis & calix, alimentum est resurrectionis, non sacramentum religionis: non quod benedicimus, gratiasque agimus Domino in omni ejus munere, non tantum spirituali, verum etiam corporali.

**¶ Ivo citat ex Augustino in libro de catechizandu rudibus. Beda ad cap. 10. prima ad Corinthios, & Algerus citat ex Augustino contra Faustum, habeturq, in libro 20. contra Fau-**

**a** Leo 1. epistol. 23. al. 22. **b** Anf. l. 9. c. 6. & 7. **c** al. item. Est cibus. **d** Ioan. 6. **e** Amb. c. 17. Luca l. 8. al. c. 22. Luca l. 10. c. 9. **d** De u qui imitantur, c. 9. Ivo p. 2. c. 7. **f** Ivo ead. revera. **g** Sem. 4. dist. 10. **h** Beda 1. Cor. 10. Almonum de drv. offic. fol. 17. Alger. lib. 1. cap. 6. Ivo p. 2. c. 9. Pannorm. l. 1. c. 49. cap. 173.

panis, & vini apud Algerum & Ivonem est in summam redactum: apud Gratianum nihil in preterea loci deservit, quia ob idem causam non sunt. Verba B. Augustini sunt hæc: Noster autem panis & calix non quilibet, quasi propter Christum in specie & sacramentis ligatum, sicut illi desipiunt: sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde, quod non ita fit, quamvis sit panis & calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis: nisi, quod benedicimus, gratiasque agimus Domino in omni ejus munere non solum spiritali, verum etiam corporali.

C. XL. Quod ante benedictionem panis & vinum est, post benedictionem est corpus & sanguis Christi.

Item Ambrosius in lib. de his, qui mysteria ornantur, c. 9.

Ante a benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur: post benedictionem b. corpus significatur. Item ibidem. In illo sacramento Christus est. Item lib. 4. de sacramentis, cap. 3. Qui manducavit hoc corpus, sicut et remissio peccatorum.

C. XLI. Sub specie panis & vini invisibilem Christi carnem & sanguinem honoramus.

Item Augustinus in c. libro sententiarum, Tract. 1.

Non autem in specie panis & vini, quam videmus, res invisibiles, id est, Christi carnem & sanguinem honoramus: nec similiter comprehendimus & has duas species, ex quibus consecratur Dominicum corpus, quem admodum ante consecrationem comprehendebamus: cum fideliter sciamur ante consecrationem esse panem & vinum, quod natura formavit, post consecrationem vero Christi carnem & sanguinem, quod benedictio consecravit.

Et vinum] Apud Lanfrancum, dum verba Augustini in libro de catechizandis rudibus ab adversario sibi objecta interpretatur, sic legitur: esse panem, vinumque, id est, res, quas natura formavit, inter sacerandum vero converti in Christi carnem & sanguinem, quas utraque res benedictio consecravit. Ivo autem habet fere ut Gratianus.

C. XLII. Confessio Berengarii.

Go b Berengarius indignus sancti Mauricii Andegavensis ecclesie Diaconus, cognoscens veram, catholicam, & Apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresim, præcipue eam, de qua hæcenus infamatus sum, quæ astruere conatur panem & vinum, quæ in altari ponuntur, & post consecrationem solummodo sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, nec posse sensu aliter, nisi in solo sacramento manibus sacerdotum trahi, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Confessio autem sanctæ Romanæ, & Apostolicæ sedi, & ore, & corde profiteor de sacramentis Dominicæ mensæ eandem fidem me tenere, quam Dominus, & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta synodus auctoritate Evangelicæ & Apostolicæ tenendam tradidit, mihi que firmavit: scilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini

a In p. ead. revera. Sent. 4. dist. 10. Alg. l. 1. c. 9. b al. consecrationem. Ivo p. 2. c. 7. Pann. l. 1. c. 124. c Habetur apud Lanfrancum ex August. in lib. de catechiz. rudib. d Cassiod. in P. 105. Sent. qui ibidem. Alg. l. 1. c. 7. & n. e pendimus. vera hæc. f pendebamus. vera hæc. Ivo p. 3. c. 9. Anf. l. 1. c. 123. g al. sacramentum. h Ex al. in synod. Rom. sub Nic. II. Lanfranc. ibid. Alg. l. 1. c. 19. Sent. 4. dist. 12. Ivo part. 2. c. 10. Pann. l. 1. c. 126. i al. firmavit.

nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri; jurans per sanctam, & homouision Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Evangelia. Eos vero, qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & sectatoribus suis aeterno anathemate dignos esse pronuntio. Quod si ego ipse aliquando contra hæc aliquid sentire aut prædicare præsumpsero, subjaceam canonum severitati. Lecto, & perlecto sponte subscripsi. Hanc b confessionem fidei de corpore & sanguine Domini nostri Iesu Christi à Berengario Romæ coram cxiij. Episcopis factam, misit Papa Nicolaus per urbes Italia, Germania, Gallia, & ad quacunq; loca fama pravitatis ejus pervenire antè potuit: ut ecclesie, quæ prius doluerant de averfo atq; perverfo, postea gauderent de reverso atq; converfo.

In regesto Gregorii VII. lib. 3. & 6. in synodo, an. Domini 1079. habetur alia ejusdem Berengarii abjuratio. Cui repetitione quid causam dederit, exponitur in scholis conciliorum, quæ Colonia quatuor tomis sunt impressa.

¶ Perverfo] Ita enim Ivo. Lanfrancus habet, ad verfo.

C. XLIII. Quare Elementorum species referuntur, cum vere sit Corpus Christi & sanguis.

Item Ambrosius in libro de officio.

Fortè dicas, quomodo vera caro, quomodo verus sanguis, qui similitudinem non i video carnis, non video sanguinis veritatem? Primò omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur, ut possit mutare, & convertere genera & instituta natura. Deinde, ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli ejus, sed audientes, quod d. carnem suam daret manducare, & sanguinem suum bibendum, recedebant, solus autem Petrus dixit: [Verba vitæ æternæ habes: & ego à te quo recedam?] ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror crucis, sed maneret gratia redemptionis, e. idem in similitudine quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam, virtutemq; consequeris. [Ego f. sum, inquit, panis vivus, qui de caelo descendi.]

¶ Non video] Eodem fere modo est apud Ivonem: In originali autem, nec multo fecus apud Lanfrancum, hic locus sic habet. Fortè dicas: quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem.

C. XLIV. Non carnaliter, sed spiritualiter Christi corpus & sanguinem debemus accipere.

Item Augustinus in expositione, Psal. 54.

Prima g quidem, inquit, hæresis in discipulis Christi, velut à duritia ejus sermonis facta est. Cum enim diceret: [Nisi b quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam.] Illi non intelligentes dixerunt ad invicem: [Durus est hic sermo, quis potest eum audire?] dicentes, quia durus est hic sermo, separaverunt se ab illo: remansit cum duodecim. Discendentibus illis instruxit eos, qui remanserunt. Spiritus est, inquit, qui vivificat: caro nihil prodest: verba, quæ locutus sum ad vos, spiritus & vita sunt. Intellexistis spiritualiter? Spiritus & vita sunt. Intellexistis carnaliter? etiam sic illa Spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt Spiritus & vita, qui spiritualiter non intelligis. Spiritualiter intelligite, quæ

a al. in sacramento. b Lanfranc. & Ivo. ibid. c L. 6. de sacramentis, c. 1. & ex eo Lanfrancus, & Ivo, sed paulo alter. Lanfrancus ibid. Ivo p. 3. c. 7. Pann. lib. 1. c. 127. d Ioan. 6. e al. redemptionis. f Ioan. 6. g Lanfrancus ibid. Alg. l. 1. c. 11. & 21. h Ioan. 6. Ivo p. 2. c. 8. Pann. lib. 1. c. 123. Sent. 4. dist. 10. Tract. 27. in Ioan. & in Psal. 98. in Psal. 54. Tract. 27. in Ioan.



locutus sum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturus estis, & bibiturus sanguinem, quem fufuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi: spiritualiter intellectum vivificabit vos. Caro autem non prodest quidquam: sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere venditur, aut in macello dilaniatur. [Sciens autem Iesus, ait: hoc vos scandalizat, quia dixi, do vobis carnem meam manducare, & sanguinem meum bibere? Si ergo videritis filium hominis ascendentem, ubi prius erat?] Quid est hoc? Hinc solvit, quod illos moverat: hinc aperit, unde fuerant scandalizati: hinc planè, si intelligerent. Illi enim putabant eum erogaturum corpus suum. Ille autem dixit se ascensurum in caelum, utique integram. Cùm videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius, certè vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus suum: vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur moribus. Item tractatu 30. in Iohannem. ¶ Donec saeculum finiatur, sussum est Dominus: sed tamen hic etiam nobiscum est veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo resurrexit, uno loco esse oportet: veritas autem eius ubique diffusa est.

¶ In cadavere venditur ] Ita etiam Algerus & Ivo: apud quem totum hoc caput eodem modo, atq. apud Gratianum habetur, sed hinc male collectum, verbis interdum transpositis, in summam redacta, mutatis. Beatus autem Augustinus & Lanfrancus hoc loco sic habent, quomodo in cadavere laniamur, aut in macello venditur: non quomodo spiritu vegetatur.

C. XLV. ¶ Quomodo Christi corpus, quod in cruce pendit, accipitur, & quomodo

Item Augustinus, in epistola ad Irenaeum.

¶ Non hoc corpus, quod videtis, manducaturus estis, & bibiturus sanguinem, quem fufuri sunt illi, qui me crucifigent: ipsum quidem, & non ipsum: ipsum invisibiliter, & non ipsum visibiliter. Vnde & subditur, etsi non necesse est, illud visibiliter celebrari, necesse est tamen illud visibiliter intelligi.

¶ Eodem modo & bis citat, & serè etiam refert Algerus, id est, ex Augustino ad Irenaeum. Ivo pari. 2. c. 9. refert eodem modo: sed citat ex homilia in Psal. 98. (sic enim corrigendum est mendum ex c. 8.) ex qua etiam Beda asserti propria verba ad 11. cap. prima ad Corinthios b. Qua Lanfrancus, quomodo à Berengario catholico obijciuntur, plenus explicat, quam in hoc capite fuit; postquam ubi incipit exponere fidem sanctae ecclesiae. Hoc idem serè habetur in epistola Ivoonis Episcopi Carnotensis ad Haymericum, eadem B. Augustini verba in Psal. 98. interpretantur: quae epistola habetur impressa apud Iohannem Garetiun, & alibi.

C. XLVI. ¶ Quid sit corpus Christi manducare, & sanguinem eius bibere.

Item Augustinus in sermone de verbis Evangelii.

¶ Quid est Christum manducare? non hoc solum est, in sacramento corpus eius accipere. Multi enim indigne accipiunt, de quibus ait Apostolus: Qui manducat panem, & bibit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit: [Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.] Si ita quoniam in me manet, & ego in illo, tunc manducat, tunc bibit. Qui autem non in me manet, nec ego in illo, etsi accipit sacramentum, acquirit magnam tormentum.

a Sup. ead. prima. Beda 1. Cor. 11. Lanfranc. ibid. Alg. l. 1. c. 9. & 1. Guimund. l. 2. Sent. 4. dist. 10. Ivo p. 2. c. 8. & 9. Pan. l. 1. c. 134. b Beda 1. Cor. 11. c Sent. 4. dist. 9. Ivo par. 2. c. 8. Pan. l. 1. c. 133. d 1. Cor. 11. e Iohann. 6.

¶ Si itaque ] Locupletatus est hic locus ex Beda, Magistro, & Ivo.

C. XLVII. ¶ Credere in Christum est manducare & bibere Christum. Item Augustinus.

¶ Quod paras dentes & ventrem? Credo, & manducasti. Credere enim in eum, hoc est panem vivum manducare. Qui credit in eum, manducat eum: invisibiliter faginatur, quia & invisibiliter renascitur.

¶ Carabatur ex libro de penitentia remedio, & apud Algerum ex 2. lib. de penitentia. Videtur autem confectum ex duobus B. Augustini locis, in tractatu 25. & tract. 26. in Iohannem, ex qua expositione citat Ivo, sed conjunctim cum illi, quae attulerat ex libro de penitentia remedio.

¶ Panem vivum ] In vulgatis legebatur, panem & vinum. Restituta est lectio ex plerisque, vetustis, originali, & Ivo: quemadmodum & infra ead. c. credere. Nominata praeter haec addita, quae apud Ivoem quoque sunt.

C. XLVIII. ¶ Sacramentum, & res sacramenti sacrificium ecclesiae consistunt.

Item Augustinus in libro sententiarum Prosperi.

¶ Hoc est, quod dicimus: hoc modis omnibus approbare contendimus, sacrificium scilicet ecclesiae duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, & invisibili Domini nostri Iesu Christi carne, & sanguine; sacramento, & re sacramenti, id est, corpore Christi, sicut Christi persona constat & constituitur Deo & homine: cum ipse Christus verus sit Deus, & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium ecclesiae sacramento, & re sacramenti, id est, corpore Christi. Est igitur sacramentum, & res sacramenti, id est, corpus Christi. Item ¶ Caro eius est, quam forma panis operam in sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub vini specie & lapore potamus. Caro videlicet carnis, & sanguis sacramentum est sanguinis: carne & sanguine, utroque invisibili, intelligibili, spiritali, significatur visibile Domini nostri Iesu Christi corpus, palpabile, plenum gratia omnium virtutum, & divina maiestate. Item ¶ Sicut ergo caelestis panis, qui est verè Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi, illius videlicet, quod visibile, palpabile, mortale in cruce est suspensum, vocatur ipsi immolatio carnis, quae sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significatione mysterio: sic sacramentum fidei, quod baptismum intelligitur, fides est.

¶ Haec eadem habentur apud Lanfrancum (ex quo citat Ivo) & apud Algerum (qui etiam ac Gratianus ex libro sententiarum Prosperi) non tamen eodem ordine collocata. Ex quibus quidem authoribus nonnulla sunt emendata.

C. XLIX. ¶ Quot modis caro Christi intelligatur.

Hieronymus in 6. Epist. ad Episcopos ad cap. 1.

¶ Dupliciter intelligitur caro Christi & sanguis: vel spiritalis illa atque divina de qua ipse ait: [Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.] & [Nisi b. manducaveritis carnem meam, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam aeternam:] vel caro, quae crucifixa est, & sanguis, qui militis effusus est lancea.

a Infra ead. credere. Alg. l. 1. c. 8. Ivo p. 2. c. 4. Pan. l. 1. c. 137. b Lanfranc. ibid. Alg. l. 1. c. 5. & 11. Sent. 4. dist. 10. Ivo p. 2. c. 9. Pan. l. 1. c. 138. Lanfr. paulo superius. c ad redemptoris corpus. d Lanfranc. ibid. Aug. epist. 23. ad Bonifacium. e al. qua verè. f Iuda. glossa. ordm. g Alg. l. 1. c. 17. Sent. 4. dist. 6. Ivo p. 2. c. 10. Pan. l. 1. c. 139. h Iohann. 6.

C. L. De eodem.

Item Ambrosius ad c. 11. prima a ad Corinthios.

Via morte & Domini liberatissimus, hujus rei memores in edendo & potando carnem & sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, significamus.

Quoties Pascha celebratur, nunquid tories Christus moritur? sed tamen anniversaria recordatio quasi repraesentat quod olim factum est: & sic nos facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum, non tamen iridentes, sed credentes.

C. LI. Quomodo Christus sit immolatus semel, & quomodo quotidie immolatur.

Item Augustinus in Psalmum c. vigesimum primum.

Emel d. Christus mortuus est, iustus pro iniustus: & scimus, & certum habemus, & spe e. immobili retinemus, quia Christus resurgens a mortuis, jam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur. Verba ista Apostoli sunt: tamen, ne obliviscamini, quod factum est semel, in memoria nostra omni anno fit. Quoties Pascha celebratur, nunquid tories Christus moritur? sed tamen anniversaria recordatio quasi repraesentat quod olim factum est: & sic nos facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum, non tamen iridentes, sed credentes.

C. LII.

Item in libro sententiarum Prosperi.

Emel i. immolatus est Christus in semetipso, & tamen quotidie immolatur in sacramento. Quod ita intelligendum est: quia in manifestatione sui corporis, in distinctione membrorum omnium verus Deus & verus homo semel tantum in cruce pendit, offerens se ipsum patri hostiam vivam, passibilem, mortalem, vivorum & mortuorum redemptionis efficacem; eorum scilicet, quos divini consilii altitudo redimendus judicavit, praescivit, praedestinavit, vocavit, modis atque temporibus, quibus id fieri congruebat.

Et hoc loco ex Lanfranco citat, verba B. Augustini & referunt & exponunt: quod facit etiam Algerus lib. 1. cap. 16. & 18. Verba autem B. Augustini in epistola ad Bonifacium, quam Algerus etiam citat, sunt haec: Nonne semel immolatus est Christus in seipso? & tamen in sacramento non solum per omnes Pascha solennitates, sed omni die populis immolatur.

Congruebat] Apud Lanfrancum haec sequuntur, quae respondet alteri membro propositionis B. Augustini. In sacramento tamen, quod in hujus rei memoriam frequenter ecclesia, caro Domini quotidie immolatur, dividitur, comeditur, & sanguis ejus de calice fidelium ore potatur.

C. LIII. Hostia, quae semel oblata est, in recordationem sui mortis quotidie offeritur.

Item Ambrosius in k. epist. ad Hebr. cap. 10.

In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens: quid ergo nos? nonne per singulos dies offerimus? offerimus quidem, sed ad recordationem mortis ejus: & una est hostia, non multae. Quomodo una, & non multae? quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum in est illius: id ipsum & semper i. id ipsum. Proinde unum est hoc sacrificium: alioquin quoniam in multis locis offeritur, multi sunt Christi? nequaquam, sed unus ubique est Christus, & hic plenus existens, & illic plenus. Sicut enim quod ubique offeritur, unum est corpus, & non multa corpora: ita & unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantem. Ipsam vero offerimus etiam nunc, quae tunc oblata consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem fit ejus, quod factum est. [Hoc a enim facite, ait, in meam commemorationem.]

1. Et semper] Apud B. Ambrosium, & B. Ioannem Chrysostomum haec adduntur: offerimus, nec nunc quidem alium agnum, cras alium, sed semper eundem ipsum, quae Graece in optimo exemplari manuscripto (nam in Veronensi desiderantur) sic habent, & vnu xpo e. egoi o. o. a. t. o. r. o. s. o. u. e. i. o. s. i. e. t. e. r. p. o. s. a. d. d. e. a. t. o. c. a. u. t. o.

2. Sicut enim] In excussu B. Ambrosii nomine commentarius legitur, sicut enim qui ubique offert. Sed non est visa mutanda Algeri, Ivoni, & Gratiani lectio. Graece est, o. a. r. e. p. e. r. o. s. o. d. u. x. i. s. e. t. e. p. o. p. o. p. h. e. e. s. t. e. i. s. t. a. m. i. s. t. Nonnulla vero alia sunt emendata.

C. LIV. Sacramentum corporis Christi non nisi jejuni debemus accipere.

Item Augustinus in libro b. responsonum ad Ianuarium, c. 6.

Liquid e. apparet, quando primo acceperunt discipuli corpus & sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est universae ecclesiae, quod a jejuniis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Domini corpus intraret, quam ceteri d. cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi, aut cenati fratres ad illud sacramentum accipiendum venire debent: aut, sicut faciebant, quos Apostolus e. arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator, quod vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit insingere cordibus & memoriae discipulorum, a quibus ad passionem digestus erat: & ideo non praecipit, quo deinceps ordine sumeretur; ut Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post alios cibos semper acciperetur, credo quod eum morem f. nemo mutasset. Cum vero ait Apostolus g. de hoc sacramento loquens: Propter quod fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate, si quis esurit, domi manducet, ut non ad iudicium conveniatis: statim subtexit i. [cetera autem, cum venero, ordinabo.] Vnde intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola eorum illum h. agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat ecclesia; ab ipso ordinatum esse, quod nulla orarum i. diversitate variatur.

Subtexit] Sequitur in vulgaris, quae ad eiusdem sacramenti ordinem pertinent, scilicet quomodo jejuni, &c. quae & a plerisque manuscriptis, & originali, & ceteris collecthoribus absunt.

C. LV. Ante consecrationem est panis, sed verbi Christi in eius corpus mutatur.

Item Ambrosius in lib. 4. de sacramentis, c. 4.

a Luc. 22. b Epist. 118. c Beda 1. Corinth. 11. Ivon p. 2. c. 126. Pann. l. 1. cap. 146. Alger. l. 2. c. 1. d al. exteri. e 1. Corinth. 11. f al. modum nemo variasse. g 1. Corinth. 11. h aliter illius i morum.]

1180  
s. May  
du.  
mandu-  
vivum i  
& invil-  
ad Agg-  
x duobus  
ex qua  
ex libro  
n & vi-  
sione:  
a hic ad  
us ap-  
clefian-  
orum  
ane  
con-  
tatur  
& ve-  
am &  
Confir-  
sa-  
men-  
Ca-  
men-  
& la-  
sacra-  
misti-  
omi-  
aga-  
si-  
e. d.  
sacra-  
sibi-  
urg-  
Christi-  
mista  
v)  
m  
is:  
[ca-  
as.]  
erit-  
n:]  
ifus  
137.  
p. 9.  
p. 10.  
10.  
10.  
10.

**P**anis est in altari usitatus ante verba sacramentorum: ubi accessit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur adstruimus. Quomodo potest, qui panis est, corpus esse Christi? consecratione. Consecratio autem quibus verbis est, & ejus sermonibus? Domini Iesu. Nam per reliqua omnia, quæ dicuntur, Iesus Deo deferretur, oratione petitur pro populo, pro Regibus, pro cæteris. Vbi venit, ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo Christi sermo hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? nempe is, quo facta sunt omnia. Iussit Dominus, & factum est cælum: iussit Dominus, & facta est terra: iussit Dominus, & facta sunt maria: iussit Dominus & omnis creatura generata est. Vides ergo, quàm operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, ut inciperent esse, quæ non erant: quantò magis operatorius est, ut sint quæ i erant, & in aliud commutentur. Et sic, quod erat panis ante consecrationem, jam corpus Christi est post consecrationem: quia sermo Christi creaturam mutat, & sic ex pane fit corpus Christi, & vinum cum aqua in calice mistum fit sanguis consecratione verbi cœlestis. Sed forte dicis: speciem sanguinis non video: sed habet similitudinem. Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, ut nullius horror cruoris sit, & pretium tamen redemptionis operetur. Didicisti ergo, quia quod accipis, corpus est Christi. *cap. 5.* ¶ Vis scire, quia verbis cœlestibus consecratur? Accipe, quæ sunt verba, dicit sacerdos. Fac nobis, inquit, hanc oblationem adscriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi: qui pridie, quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem, respexit ad cælum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens benedixit, fregit, frantumque Apostolis suis, & discipulis suis tradidit, dicens: Accipite, & edite ex hoc omnes: hoc enim est corpus meum quod pro multis confringitur. Similiter & calicem, postquam cœnatum est, pridie quàm pateretur, accepit, respexit ad cælum, ad te sancte pater omnipotens æterne Deus, gratias agens benedixit, Apostolis & discipulis suis tradidit, dicens: Accipite, & bibite ex eo omnes: hic est enim sanguis meus. Vide omnia illa verba Evangelicæ sunt usque ad [accipite] sive corpus, sive sanguinem. Inde verba sunt Christi, Accipite, bibite ex eo omnes: hic est enim sanguis meus. Vide singula. Qui pridie, inquit, quàm pateretur, in sanctis manibus suis accepit panem. Antequam consecratur, panis est: ubi autem verba Christi accesserunt, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite, & edite ex eo omnes: hoc est enim corpus meum. Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus. Vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi univèrsâ convertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus, & sanguinem suum. Nunquid debemus de ejus fide & testificatione dubitare?

1. ¶ Ut sint, quæ erant.] *Hæc B. Ambrosii verba, quia Berengarius catholicis obicibat, accurate explanantur a Guirundo lib. 3. & ab Algero lib. 1. c. 7. Lanfrancus autem non modo ea optime interpretatur, sed etiam addit in quibusdam codicibus sic legi. Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, ut inciperent esse, quæ non erant, quantò magis operatorius est, ut quæ erant, in aliud commutentur?*

2. ¶ Acceptabilem.] *In codicibus Gratiani erat, rationa-*

*a I. franc. ibid. Alger. l. 1. c. 7. & alibi Guirundus l. 3. Sent. 4. dist. 10. l. 10 p. 2. c. 7. b Hic sunt maxime referuntur sententia, verbi hinc inde collecta*

bilem, &c. *Addita verò sunt omnia usq. ad vers. Vide. (quod antea erat, inde.) Multum enim videtur facere ad ea, quæ sequuntur, intelligenda.*

C. LV. ¶ *Non corpus, sed anima substantiam sicut panis vita æterna.*

*Idem Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. 2.*

**N**on iste panis est, qui vadit in corpus, sed ille panis vite æternæ, qui anima nostra substantiam fulcit. *cap. post.* ¶ Iste panis quotidianus est: accipe quotidie, quod quotidie tibi prodest: sic vive, ut quotidie merearis accipere.

C. LVII. ¶ *Etiã secundam carnem Christus est panis vivus.*

*Item Augustinus in b. epistola ad Irenæum.*

**C**hristus panis est, de quo qui manducat, vivit æternum: de quo ipsemet dicit: c. [ & panis, quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita, &c. ] Determinat, quomodo sit panis, non solum secundum verbum, quo vivunt omnia, sed etiam secundum carnem assumptam, pro mundi vita. Humana enim caro, quæ erat peccato obnoxia, & ideo mortua, carni quæ vivit de Spiritu ejus, sicut corpus de suo spiritu. Qui vero non est de corpore Christi, non vivit de Spiritu, vivit, Christi.

C. LVIII. ¶ *Quomodo Christus vitaliter in sacramento spiritualiter manducatur & bibit.*

*Item Augustinus d. sermone 2. de verbis Apostoli.*

**Q**ui manducant & bibunt Christum, vitam manducant & bibunt. Illum manducare, est refici: illum bibere, est vivere. Quod in sacramento visibilitè sumitur, in ipsa veritate specialiter manducatur & bibit. Manducatur Christus: vivit manducatus, qui resurrexit occisus. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit, & non tantum fideles, quemadmodum manducant carnem Christi: unusquisque accipit partem suam: unde & ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Totus erat apud patrem, quando venit in Virginem: implevit illam, nec recessit ab illo. *cap. infra.* ¶ Quod videtur g. panis est, & calix, quod etiam oculi renuntiant. Quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis. *cap. infra.* ¶ Ista ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spirituales. *cap. infra.* ¶ Qui b. accipit mysterium unitatis, & non tenet vinculum pacis, non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se.

¶ *Sententia prioris partii hujus capiti est apud B. Augustinum in sermone 2. de verbis Apostoli, & fusiùs quidem explicata. Cetera autem a vers. Manducatur Christus, usque ad finem suum apud Bedam: & pars referunt etiam infra c. invitat.*

*a Sent. ibid. l. 10 p. 2. c. 7. b In summa relecta verba, idem verò habetur apud B. August. serm. 21. de verbo Domini, in glossa ord. ad c. 6. Joam. c. Joan. 6. d. Beda 1. Corin. 10. & ibi glossa ord. c. Infr. invitat. & qui manducat me. Alger. l. 1. c. 7. 11. & alibi. Bertramus de sacrament. eudo. Sentent. 4. dist. 11. l. 10 p. 2. cap. 1. f. hic. g. ergo vidisti. orig. h. Supra ead. quæ passus.*

C. LXIX. Quomodo spiritaliter corpus Christi accipiendum. Item Augustinus super a Ioannem, ad cap. 6. tract. 26. & 27.

Redere b in Iesum Christum, hoc est, manducare panem vivum. Qui credit in eum, manducat. Invisibiliter saginatur, quia & invisibiliter renascitur. [Et, qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam.] Participazione enim filii (quod est per unitatem corporis Christi & sanguinis) homo manducans vivit, non sumens tantum in sacramento (quod & mali faciunt) sed usque ad spiritus participationem, ut in corpore Domini tanquam membrum maneat, & ejus spiritu vegetetur: quod est, dum ejus mandata servat. Ad altare Dei invisibile (quo non accedit injustus) ille pervenit, qui ad hoc praesens iustificatus accedit. Inveniet illic vitam suam, qui hic dilicentiam causam suam.

Capit hoc confectum est ex dictis B. Augustini in tractat. 26. & 27. in Ioannem, & in Psal. 42. & ex Prospero, in suis locis est indicatum.

C. LX. Spiritus Sanctus invisibiliter corpus & sanguinem Christi sanctificat.

Idem in c. 163. de Trinitate, s. 4.

Corpus & sanguinem Christi dicimus illud; quod ex fructibus terrae acceptum, & prece mystica consecratum, in sumimus ad salutem spiritalem, in memoriam pro nobis Dominice passionis. Quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non sanctificatur, ut sitam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei, cum hac omnia, quae per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur.

Corpus] Apud B. Augustinum hoc antecedit. Nec linguam quippe eius (de Paulo loquitur) nec membranas, nec atramentum, nec significantes sonos lingua editos, nec signa literarum conscripta pelliculis corpus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantum, quod ex fructibus terrae, &c. praefat. omnino locum illum in egrum legere.

C. LXI. Per benedictionem panis efficitur corpus Christi.

Idem.

Non d' omnis panis, sed accipiens benedictionem Christi, fit corpus Christi.

C. LXII. Dupliciter corpus Christi intelligitur.

Idem.

Commendavit nobis Christus in isto sacramento corpus & sanguinem suum: quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus.

C. LXIII. Sacrificium altaris, sacramentum est unitatis.

Idem tractatu 26. ad c. 6. Ioannem.

Hoc sacramentum pietatis est, signum unitatis, vinculum charitatis. Qui vult vivere, habet ubi vivat, habet unde vivat: accedat, credat, & incorporetur, ut vivat. Hunc itaque cibum & porum, societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum: quod ecclesia in praedestinatis.

Hoc sacramentum] In originali est, o sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis. Ex quo quidem originali reliqua sunt emendata & aucta.

a Beda 1. Corinth. 10. c. 17. b Sup. ead. ut quid, Alg. l. 1. c. 8. c. 12. Sen. 4. dist. 9. Ivo p. 2. s. 4. c. Alcanus de div. offi. fol. 89. in l. sen. August. ad. Prospero, serm. 129. & ex August. in Psal. 42. d Beda 1. Corinth. 10. ex Aug. e Beda ib. sup. quia passus. f Beda ibid. Alg. l. 1. c. 2.

C. LXIV. Spiritualiter magis, quam corporaliter corpus Christi debemus accipere.

Idem ibidem.

Panem & coelestem a spiritualiter manducare, est innocentiam ad altare apportare. Peccata enim sunt quotidiana, vel b non sint mortifera. Antequam ad altare accedatis, attendite, quod dicatis, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si dimittis, dimittetur tibi: securus accede, panis est, non venenum. Sed vide, si dimittis. Nam si non dimittis, mentiris: & ei mentiris, quem non fallis. Mentiri Deo potes: Deum fallere non potes.

Panem coelestem] In originali legitur: Panem coelestem spiritualiter manducate: innocentiam ad altare apportare: Itemq. apud indicatos collectores: sed habita est ratio ejus, qui casum scripsit, & Gratiani lectionem secutus est etiam B. Thomas in catena ad eum Ioannem locum. Reliqua vero sunt emendata & locupletata.

C. LXV. Sacramentum, non veritatem Christi corpus accipit, qui ab eo distordat.

Idem c. in libro sententiarum, c. 339.

Qui d' discordat a Christo, nec manducat carnem ejus, nec sanguinem bibit: etiam si tanta rei sacramentum ad iudicium suae praesumptionis quotidie indifferenter accipiat.

C. LXVI. Saeva nocent malis, & mala profunt bonis.

Idem tractatu 6. & 62. in Ioannem.

ET sancta malis possunt obesse, bonis sunt ad salutem, malis ad iudicium. Vnde Apostolus: e [ Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: ] non quia res illa mala est, sed quia malus male accipit quod bonum est. Non enim mala erat buccella f, quae tradita est Iuda a Domino. Salutem medicus dedit: sed quia ille, qui indignus erat, accepit, ad perniciem suam accepit. Et mala profunt bonis, sicut Angelus satanae profuit Paulo. Per malum enim fit bonum, cum bene accipitur malum.

Qua multo sustus apud B. Augustinum explicantur tractatu 6. & 62. in Ioan. hic in summam quandam sunt collecta.

C. LXVII. Non prohibentur mali de mensa Domini manducare.

Idem g.

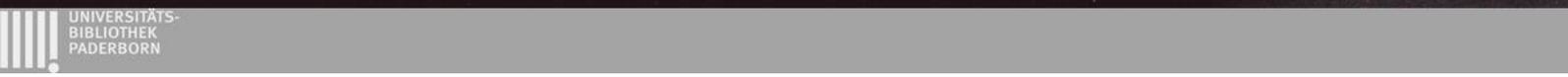
Non prohibeat dispensator manducare pingues terrae in mensa Domini, sed exactorem moneat timere.

C. LXVIII. Et qui indigne accipit, corpus Christi accipit.

Idem in lib. 15. de baptismo, c. l. h.

Sicut Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo praebuit, sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum, non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit: aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini, & sanguis Domini nihilominus etiam erat illis, quibus dicebat: Apostolus: [ Qui manducat indigne, iudicium sibi manducat & bibit. ]

a Beda 1. Corinth. 11. & gloss. ordin. ibid. Alger. l. 1. c. 20. Ivo p. 2. c. 4. b abest ab Ivo. c ad. Prosper. d Beda ibid. & gloss. ordin. Alger. l. 1. c. 21. Sentent. 4. dist. 9. Ivo p. 2. c. l. Beda, & gloss. ordin. ibid. Sentent. 4. dist. 9. e 1. Corinth. 11. f Ioann. 13. g in gloss. ordin. in Psal. 48. vers. Manducaverunt & aduraverunt. ex Augustin. h Beda 1. Corinth. 11. Lanfranc. ibid. Alger. l. 1. c. 21. Guzmanus 13. Sent. 4. dist. 9. Anf. l. 9. c. 15. Ivo part. 2. c. 4. i 1. Corinth. 11.



C. LXX. *g* Quibus exempli prater naturam substantia panis & vini in corpus & sanguinem Christi converti probetur.

Item Ambrosius in libro de his, qui mysterii imitantur, c. 8. & 9.

Verba a mirabile est, quod manna Deus piuit patribus, & quotidiano cœli pasciebatur alimento. Vnde dictum est: [panem Angelorum manducavit homo.] Sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca, quam accipis, iste panis vivus, qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicumque panem hunc manducaverit, non morietur in æternum, quia corpus est Christi. Considera nunc, utrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ utique corpus est vitæ. Manna illud de cœlo, hoc super b cœlum: Illud cœli, hoc Domini cœlorum: illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur, hoc alienum ab omni corruptione, quod quicumque religiosè gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit & sitit; tu, cum biberis, sitire non poteris: & illud in umbra, hoc in veritate. Si illud, quod miraris, umbra est, quantum istud est, cuius & umbram miraris? Audi quia umbra est, quæ apud patres facta est: [Bibebant, inquit, de consequente eos petra: petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum complacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto. Hac autem in figuram facta sunt nostri.] Cognovisti præstantiora: potiore tenim lux, quam umbra; veritas, quam figura; corpus auctoris, quam manna de cœlo. Forte dicas, aliud video: quomodo tu mihi asseris, quod Christi corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, ut probemus. Quamvis igitur, utrimus exemplis, ut probemus non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, majoremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur? Virgam & tenebat Moyses: projecit eam, & facta est serpens. Rursus apprehendit caudam serpentis, & in virgæ naturam revertitur. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam esse naturam, & serpentis & virgæ. Currebant f Egypti flumina puro aquarum meatu: subito de fontium venis sanguis cepit erumpere, non erat potus in fluviis: rursus ad Prophetæ preces traor cessavit fluminum, aquarum natura remeavit. Circumclusus erat undique populus Hebræorum, hinc Egyptiis vallatus, inde mari clausus. Virgam g levavit Moyses: separavit se & aqua, & in murorum speciem congelavit, atque inter undas via pedestris apparuit. Iordanis h retrorsum conversus contra naturam in sui fontis revertitur exortium. Nonne claret naturam, vel maritimorum fluctuum, vel fluvialis cursus esse mutatam? Sitiebat populus patrum i, tetigit Moyses petram, & aqua de petra fluit. Nunquid non præter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Marath k fluvius amarissimus erat, ut sitiens populus bibere non posset: misit Moyses lignum in aquam, & amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam insula subito gratia temperavit. Sub l Helisæo Propheta uni ex filiis Prophetarum excussum est ferrum de securi, & statim mersum est: rogavit Helisæum, qui amiserat ferrum: misit etiam Helisæus lignum in aquam, & enatavit ferrum. Utique & hoc præter naturam factum esse cognoscimus. Gravior est enim ferri species, quam

a. Lanfranc. sp. as. m. Alg. Guirmond. sm. Ivo p. 2. c. 7. b. al. supra. c. 1. Corint. 10. d. exempli probemus. orig. e. Exod. 4. f. Exod. 7. g. Exod. 17. h. Iosue 4. Psal. 67. i. Numer. 20. k. Exod. 15. l. 4. Reg. 6.

aquarum liquor. Advertimus igitur majoris a potestatis esse Dei gratiam, quam naturam: & adhuc tamen Prophetica benedictionis numeramus gratiam. Quid si tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipsa consecratione divina, nisi verba ipsa Domini salvatoris operantur? Nam sacramentum istud, quod accipis, Christi sermone consecratur. Quod & si tantum valuit sermo Helix, ut ignem de celo & deponeret, non valebit Christi sermo, ut species mater elementorum? De totius mundi operibus legitur, [quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit, & creata sunt.] Sermo igitur Christi, qui potuit ex nihilo facere, quod non erat, non potest ea, quæ sunt, in id mutare, quod non erat? Non enim minus est novus i rebus dare, quam mutare naturas. Sed quid, d argumētis utimur? suis & utamur exemplis, incarnationis quæ exemplo astruamus mysterii veritatem. Nunquid natura usque præcessit, cum Dominus Iesus ex Maria nasceretur? Si ordinem quarimus, viro mista foemina generare consueverat. Lique igitur quod præter naturæ ordinem virgo generavit. Et hoc, quod consecimus, corpus ex virgine est. Quid hic, quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex virgine? Vera utique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est. Vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse dicit Dominus Iesus? [Hoc est corpus meum.] Ante benedictionem verborum cœlestium alia species naturæ: post consecrationem corpus Christi significatur h. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur: post consecrationem sanguis nuncupatur: & tu dicis, Amen, hoc est, verum est. Quod os loquitur, mens interna i fateatur: quod sermo sonat, affectus sentiat.

i. Novas rebus dare? Antea legebat: Non enim minus est dare, quam mutare naturas rebus. Emendatum est ex originali. Apud Guirmondum, Lanfrancum, Algerium, Ivo nem legitur, novas res dare, quam mutare naturas.

C. LXX. *g* Quomodo per partes Christus manducatur, & integer permanet.

Item Augustinus in quodam sermone de verbis Evangelii.

Invitat k Dominus i servos, & preparavit eis cibum seipsum. Quis audeat manducare Dominum suum? & tamen ait: [qui m manducat me, vivit propter me.] Quando Christus manducatur, vita manducatur, nec occiditur, ut manducetur: sed mortuus vivificat. Quando manducatur, reficit; sed non deficit. Non ergo timeamus, fratres, manducare illum panem, ne forte finiamus illum, & postea quid manducemus, non inveniamus. Manducatur Christus: vivit manducatus; quia surrexit occisis: nec quando manducamus partes de illo facimus. Et quidem in sacramento dicit: & norunt fideles, quemadmodum manducent carnem Christi: uniusquisque accipit partem suam, unde & ipsa gratia partes vocantur: per partes manducatur, & manet integer totus; per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo: manet integer totus in corde tuo.

C. LXXI. *g* Quæstionum sacrificationem non reiteratio est passionis Christi, sed commemoratio.

a. al. virtutu. b. 4. Reg. 1. Sent. 4. dist. 10. c. al. de peccatis. d. al. quo ad. e. Sup. eadem in quib. f. al. novitate. g. Sup. ead. ante benedictionem. h. al. signatur. i. al. membra. k. al. invitavit. l. Beda 1. Cor. 10. ex eod. & in quest. 9. 11. Alg. 1. 1. c. Sent. 4. dist. 12. Ivo p. 2. c. 8. m. Iosue. qui manducavit me, Iosue sup. ead. qui manducant.



bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque possem a ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. *Item dial. l. 4. cap. 18.* ¶ Hæc salutaris b vidua illam nobis mortem unigeniti per mysticum reparat, qui licet resurgens e à mortuis iam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur: tamen in semetipso immortaliter & incorruptibiliter vivens pro nobis iterum in hoc mysterio moritur. Eius quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem d patitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensamus, quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem caelos aperiri? in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse? summa e & ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unumque ex invisibilibus atque visibilibus fieri? *Idem.* ¶ Vno 2, inquit, eodemque f tempore ac momento in cœlo rapitur ministerio Angelorum corpori Christi consociandum, & ante oculos sacerdotis in altari videtur. *Et infra.* ¶ Tanta est ecclesiæ unitas in Christo, ut unusquisque sit panis corporis Christi, & unus sit calix sanguinis ejus. Calix enim, quem sacerdos catholicus sacrificat, non est alius, nisi ipse, quem Dominus Apostolis tradidit: quia sicut divinitas verbi Dei una est, quæ totum implet mundum; ita licet multis locis, & innumerabilibus diebus illud consecratur corpus, non sunt tamen multa corpora Christi, neque multi calices, sed unum corpus Christi, & unus sanguis eum illo, quod sumptum in utero Virginis, & quod dedit Apostolis. Divinitas enim verbi replet illud, quod ubique est, & conjungit, & facit, ut sicut ipsa, una est, ita conjugatur corpori Christi, & unum corpus ejus sit in veritate. Unde animadvertendum est, quia sive plus, sive minus quis inde percipiat, omnes aequaliter corpus Christi integerime sumunt, & generaliter omnes, & specialiter unusquisque. *Item.* ¶ Mysterium fidei dicitur g: quia credere debes, quod ibi salus nostra consistit. Providens enim nobis Dominus dedit hoc sacramentum salutis, ut quia nos quotidie peccamus, & ille jam mori non potest, per istud sacramentum corporis sui peccatorum remissionem consequamur. Quotidie enim ipse comeditur & bibitur in veritate: sed integer, & vivus, atque immaculatus manet 3; & ideo magnum, & pavendum est mysterium; quia aliud videtur, & aliud intelligitur. Sed cum mysterium sit, unde corpus & sanguis dicitur? figuram panis & vini habet, faciente Domino: quia non habemus in usu carnem crudam comedere, & bibere sanguinem.

1 ¶ Moritur ] In originali est. Sacre oblationis immolatur. Sed ob glossam non est mutatum.

2 ¶ Vno inquit ] Hæc habentur apud Alcuinum in lib. de divinis officiis, s. de celebratione missæ, qui Gregorium citat.

3 ¶ Manet ] Quæ post hoc verbum sequuntur, apud Alcuinum, sic habent: Mysterium est, quod aliud videtur, & aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Sed cum mysterium sit, unde corpus & sanguis Christi dicitur? Consulens omnipotens Deus in similitudine nostræ, qui non habemus usum comedere carnem crudam, & sanguinem bibere. Facit, ut in pristina remaneant forma illa duo munera: & est in veritate corpus Christi, & sanguis, sicut ipse dicit.

C. LXXIV. ¶ Post consecrationem licet figura panis & vini remaneat, tamen nihil est ibi, nisi corpus & sanguis Christi.

a Exod. 12. b al. singularis. c Rom. 6. d al. paritur. ] vera lectio. e summa vna. f Alcuinus de div. offic. p. 89. g. 87. Remigius Episc. Antistod. in con. dist. 8. g al. est.

*Item Ambrosius a.*

Omnia b. quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra. ] Et quia visum, licet figura panis & vini hic sit, omnino nihil aliud, quam caro Christi, & sanguis post consecrationem credenda sunt. Unde ipsa verum ad discipulos: c [Hæc, inquit, caro mea est, pro mundi vita.] Et ut mirabilis loquar, non alia planè, quam quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de lapide: hæc inquam, ipsa est. Et ideo Christi caro est, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur, & cum dignè percipitur, vitam d utiq; æternam in nobis operatur. Item 1 quidem istum, quem sumimus in mysterio, illum utiq; intelligi panem, qui manu Sancti Spiritus formatus est in utero Virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis. Panis e enim Angelorum factus est cibus hominum: unde ipse ait: f [Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.] & item: [Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.] Ex his namq; duabus sententiis aperte datur intelligi, quia panis iste & ille, non duo, sed unus panis & una caro, proculdubio unum corpus efficiunt, illud verè, illud sanè, quod sumptum est de Virgine, quod passum est, & sepultum, quod surrexit, & in cœlum ascendit, & sedet ad dexteram Dei Patris, & quod est verum judicare vivos & mortuos.

¶ Panem quidem ] Hæc usque ad finem, quæ a Magistro etiam referuntur, non leguntur hoc loco apud Paschasium aut Rabanum. Sed simile quiddam habetur apud Petrum Chrysologum sermone 67.

C. LXXV. ¶ Quamvis quotidie manducatur Christus, integer tamen permanet vivus.

*Item Augustinus ex g. sermone Domini de verbis Domini.*

¶ Vi h manducat me, vivit propter me. ] Non ergo fratres timeamus manducare panem istum, ne forte finiamus illum, & postea quod manducemus, non inveniamus. Manducatur Christus: vivit manducatus, quia surrexit occisus: nec quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit. Et operunt fideles, quemadmodum manducant carnem Christi. Unusquisque accipit partem suam: unde & ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer totus: per partes manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo: manet integer totus in corde tuo. Totus enim erat apud patrem, quando venit in Virgine: implevit illam, nec recessit ab illo. Veniebat in carne, ut eum homines manducarent, & manebat integer apud patrem, ut Angelos pasceret.

¶ Hæc eadem serè habentur sup. c. qui manducat. & c. c. c. C. LXXVI. ¶ Corpus & sanguinem Christi secundum se nulli edere licet.

*Item Hieronymus in 1. Leviticum.*

DE hac quidem hostia, quæ in Christi commemoratione mirabiliter fit, edere licet: de illa verè, quam Christus in ara crucis obtulit, secundum se nulli edere licet.

C. LXXVII. ¶ Corpus Christi in singulis portionibus singulis totum accipiunt.

*Item in sermone Dominico quinta post Epiphaniam.*

Singuli & accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis l.

a Ex lib. 4. de sacramentis, c. 4. & 6. Paschasius in eod. lib. Rabanus c. 3. b Ps. 134. c Ican. 6. d al. cœta æternam reparatur. Petrus Chrysologus serm. 67. e Psal. 77. f Ican. 6. g Beila 1. Cor. 10. & ibi gloss. ordm. sup. ea. moviat. h Prop. 1. i Origenes hom. 7. super Leviticum. k Ans. 11. c. 15. Guzman lib. 1. colum. 6. Sen. 4. dist. 12. l al. singularis.



Habetur in missali Ambrosiano in prefatione Dominica quinta post Epiphaniam a. & in antiquo etiam prefationibus in prefatione eiusdem Dominice. Ex Ambrasio citant Algerus & Ivo, quoniam Magister ex Hieronymo. Guimundus aut esse ex prefatione, que per totum orbem latinum decantatur.

C. LXXVIII. De eodem. Item Hilarius de.

Vbi b pars est corporis, est & totum. Eadem ratio est in corpore Domini, quia in manna, quod in eius figura precessit, de quo dicitur: e [qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus paraverat, invenit minus]. Non est omnino quantitas visibilis in hoc asstima-manda mysterio, sed virtus sacramenti spiritualis.

C. LXXIX. Corpus Christi, quod sumitur, & figura est in specie, & veritas in substantia. Idem.

Corpus d. Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinum extra videtur: veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate interior creditur. Ivo citat ex Hilario, & j. ead. e. in Christo. in extremo, refertur una cum verbis Hilarii: apud quem tamen non est in-venum. Algerus citat Augustinum de sacramento altaris. Idem fortis dicitur apud Paschasium, c. 4. & ceteros, qui hoc idem argu-mentum tractant.

C. LXXX. Carnem triviscatricem, & ipsius verbi propriam sacram in altari accipi-mus. Item ex symbolo e. Ephesum.

Necessario f igitur & hoc adijcimus. Annunciantes enim secundum carnem mortem unigeniti filii Dei, id est, Iesu Christi, & resurrectionem eius, & in celos ascensionem pariter consentientes, in incrementum celebramus in ecclesiis sacrificii servitutum. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur participes sancti corporis, & preiosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris effecti, non ut communem carnem percipientes (quod abest) nec, ut viri sanctificati, & verbo conjuncti secundum dignitatem unitatem; aut sicut divi-nam possidentis habitationem, sed vere vivificatricem, & ipsius verbi propriam sacram.

Caput hoc in nemis prope angustias conclusum, sua integritate servatum est, potissimum ex originali.

C. LXXXI. Quomodo manna & aqua de petra fuerint, cum nostro cibo & potu. Item Augustinus tract. 26. ad c. 6. Joannem.

Nquit g. Apostolus: b [omnes eandem escam spiritalem manducaverunt.] spiritalem utique eandem: nam corporalem aliam, quia illi manna, nos aliud. Et adjungit: [ & omnes eundem potum spiritalem biberunt. ] Aliud illi, aliud nos: sed specie visibili. Quod tamen idem est virtute spirituali.

Plenus hæretici a B. Augustino expuntur. Sed Ivo habet sui, ut Gratianus.

C. LXXXII. Quod veritatem Dominici corpori & sanguini sumimus.

Item Hilarius de i Trinitate, lib. 8.

Christo pater, & Christus in nobis unum in his esse nos faciunt. Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & vere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub mysterio,

a al. Toephaniam. b Simile apud Eusebium Emissemum hominibus, que est quinta de Pascha; seu de corpore & sanguine. c. Esed. d. Infr. ead. in Christo. e. Ex epist. Cyrilli. & Synodi Alexandrina ad Nestorianos, que proponitur Ephesino conc. f. Paschasius in epist. ad Burdegundum, Lanfran. Guimundus l. 1. Al. l. 1. c. 4. g. Ivo p. 2. c. 4. h. 1. Corint. 10. i. Bede, Corint. k. Al. l. 1. c. 3. Guimundus l. 3. Ivo p. 2. c. 4.

carnem corporis eius sumimus, & per hoc unum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis, quomodo voluntas unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietates perfectæ sacramentum sit unitatis? Non est humano, aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentiam a, atque impudentem prædicationem, dictorum celestium sanitati, alienæ, atque impiæ intelligentiæ perveritas est extorquenda. Quæ i scripta sunt, legamus, & quæ legerimus intelligamus: & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo didicimus b, stultè atque impie dicimus. Ipse enim ait: c [caro mea verè esca est, & sanguis meus verè est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.] De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra verè caro est, & verè sanguis est: & hæc accepta, atque hausta id efficiunt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc veritas non est? Contingat planè his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secundum hoc, quod nos sumus, in Deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis sumus, ipse testatur, dicens: f d & hic mundus jam me non videt: vos autem me videbitis, quoniam ego vivo, & vos viveris: quoniam ego in patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum unitatem intelligi vellet, cur gradum quandam, atque ordinem consummandæ unitatis exposuit? nisi, ut cum ille in patre per naturam divinitatis esset, nos contra in eo per corporalem ejus nativitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur: ac sic perfectæ per mediatorem unitas doceretur: cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens, ipse maneret in nobis: & ita ad unitatem patris proficeremus, cum eo qui naturaliter secundum nativitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipse in nobis naturaliter permanente. Quod autem in nobis naturalis hæc unitas sit, ipse ita testatus e est: [ Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. ] Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, ejus tantum in se assumptam habens carnem, qui suam sumperit. Perfectæ autem hujus unitatis sacramentum superius jam docuerat, dicens: f [ sicut misit me vivens pater, & ego vivo per g patrem, & qui manducaverit meam carnem, & ipse vivet per me. ] Vivit ergo per patrem, & quomodo per patrem vivit, eodem modo nos per carnem ejus vivemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur, ut id, de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua vivit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, id est, naturam suæ carnis adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum vivat ipse per patrem? Item j. Hæc autem idcirco commemorata a nobis sunt, quia voluntatis tantum inter patrem & filium unitatem hæretici mentientes, unitatis nostræ ad Deum urebantur exemplo, tanquam nobis ad filium, & per filium ad patrem obsequio tantum, ac voluntate religionis unitis, nulla per sacramentum carnis & sanguinis naturalis communionis proprietates indulgeretur: cum & per honorem nobis datum Dei filii, & per manentem in nobis carnaliter filium, & in eo nobis corporaliter & inseparabiliter unitis mysterium veræ ac natu-

a al. violentiam. b al. dicitur. c Ioan. 6. d Ioan. 6. e Ioan. 6. f Ioan. 6. g al. propter.

ralis unitatis sit prædicandum. Item 2 Corpus à Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinum extrâ videtur: veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate interiori creditur.

1 ¶ Quæ scripta] Adhæc hæc sunt usq; ad vers. De naturali. ex ipso originali, item, alia nonnulla, quæ facere videbantur ad sententia integratam.

2 ¶ Idem] Antea legebatur, id est. Emendatum est ex vetustis codicibus. De hoc, autem loco notatum est supr. ead. c. corpus.

C. LXXXIII. ¶ Quare in sacrificio aqua vino miscetur.

Item Ambrosius in lib. 3. de sacramentis, c. 1.

24 ¶ N calicem mittitur vinum: & quid aliud? aqua. Sed tu mihi dicis, quomodo ergo b Melchisedech panem & vinum obtulit? Quid sibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe. & paucis interjectis. ¶ Iussit Deus Moyse, ut tangeret petram de virga: tepigit petram, & petra undâ maximam fudit, sicut c Apostolus ait: [bibebant autem de consequenti eos petra: petra autem erat Christus.] Non immobilis petra, quæ populum sequebatur. Etrru bibe, ut te Christus sequatur. Vide mysterium. Moyses, hoc est, propheta: virga, hoc est, verbum Dei. Sacerdos verbo Dei tangit petram: & fluit aqua, & bibit populus Dei. Tangit ergo sacerdos calicem, redundata aqua in calice, salit in vitam æternam, & bibit populus Dei, qui Dei gratiam consecutus est. Didicisti ergo hoc. Accipe & aliud. & paucis interjectis. ¶ De d lateris eius aqua fluxit, & sanguis. Quare aqua? quare sanguis? Aqua, ut emundaret: sanguis, ut redimeret. Quare de lateris: & quia unde culpa, inde gratia: culpa per sœminam, gratia per Dominum Iesum Christum. I. tem c. 3. ¶ Audi Psalium. Vide quemadmodum aptus sit cœlestibus sacramentis [Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, &c. Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.] Virga imperium, baculus passio est: hoc est, æterna divinitas Christi, sed etiâ passio corporalis. Illa creavit, hæc redemit: [Parasti in conspectu meo mensam, &c. & poculum tuum inebrians, quàm præclarum est.] & 7.

¶ Quotiescunq; bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris in spiritu. Vnde & Apostolus f ait: [Nolite inebriari vino, sed implemini spiritu Sancto.] Vno enim qui inebriatur, vacillat & titubat. Spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et idè præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur. Item g. c. 4. ¶ [Fiat voluntas tua, sicut in celo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, &c.] Sanguine Christi pacificata sunt omnia vel in celo, vel in terra. Sanctificatum est cœlum: dejectus est diabolus, ubi h versatur homo, quem ille decepit. Et paulo post. ¶ Dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur. Vbi Christi verba deprompta fuerint, jam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica, quæ postea sequitur, ait: [Panem nostrum?] Panem quidem dixit, sed in 18 c. 10, dixit, hoc est, supersubstantialem.

¶ Caput hoc ex indicatis B. Ambrosii locis confectum, & in summam redactum, ex originali emendatum est, & aliquot locis locupletatum.

C. LXXXIV. ¶ Veram Christi carnem, & verum Christi sanguinem manducamus & bibimus.

Item in lib. 6. de sacramentis, c. 1.

25 ¶ Sicut verus i est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi filius ex substantia patris: ita vera

2. supr. corpus. b Gen. 14. c 1. Cor. 10. d Ioan. 19. e Genes. 2. f Ephes. 3. g Multi onus. h ibi vers. factus pater & homo. i Orig. j Alg. 1. c. 12. Guirmandus 13.

caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus eius sanguis est i potus. Item paulo post. [¶ Ego a sum, inquit, panis vivus, qui de celo descendit.] Sed caro non descendit de celo, hoc est, carnem in terris assumptam ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis de celo, & panis vivus? quia idem Dominus noster Iesus Christus confors est & divinitatis, & corporis. Et tu, quia accipis panem, divinæ eius substantiæ in illo participas b alimentum.

1 ¶ Est potus] Post hæc verba in originali sequitur, cap. supra. 7. eadem.

C. LXXXV. ¶ In sacrificio non corporalem, sed spiritualem escam accipimus.

Item in lib. de hu, qui mysterii intuentur, c. 3.

¶ N e illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Vnde & Apostolus de typo ejus ait n, quia patres nostri escam spiritualem manducaverunt, & potum spiritualem biberunt. Corpus enim Dei, corpus est spiritale, corpus Christi, corpus est divini spiritus.

C. LXXXVI. ¶ Carnem à Christo susceptam, & corpus transfigurationis in altari offerimus.

Item in sermone de Abel & Cain, est, in lib. de incarnationis Domini, sacramento, c. 4. &

¶ S i credas à Christo carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum f corpus in altariis, nec distinguis tamen naturam verbi g, & corporis, & tibi dicitur, licet offeras, non recte autem dividas, peccasti.

C. LXXXVII. ¶ In Cena Christus fuit convivia & convivium.

Item Hieronymus ad Hadrinam, quasi. 2.

¶ N ec b Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse convivia & convivium, ipse condens & qui comeditur.

C. LXXXVIII. ¶ In veritate sui corporis & sanguinis Christi sui discipuli præsentavit, quod Melchisedech sacramentaliter obtulit.

Item Hieronymus super Mattheum, lib. 4. ad c. 26.

¶ A ccipite i, & comedite. Hoc est corpus meum. Postquam & typicum Pascha fuerat completum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumpsit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Pascha transgreditur sacramentum: ut quomodo in præfiguratione ejus i Melchisedech summi Dei sacerdos panem & vinum offerens fecerat, ipse quoque in m veritate sui corporis & sanguinis representaret.

C. LXXXIX. ¶ Christus idem est sacerdos & sacrificium.

Item in lib. de membris Domini, al. de hu, quæ Deo in scripturis attribuantur.

¶ S acerdos Dei patris dictus est filius Dei, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem: in qua se pro nobis per passionem & mortem suam acceptabile sacrificium Deo patri obtulit, ut ipse esset sacerdos, qui & sacrificium.

C. XC. Judas credentes biberunt sanguinem, quem in cruce suderant.

Item Augustinus lib. 30. born. serm. 27. de utilitate agenda penitentia.

¶ T vnc eis Petrus n annunciavit eum colendum, quem crucifixerunt: ut ejus sanguinem biberent credentes, quem effuderunt sientes.

a Ioan. 6. b al. participas. c Alg. 1. c. 11. d 1. Cor. 10. e Genes. 4. secundum 70. f al. transfigurationem corpus in altari. g al. divinitatem. h Alg. 1. c. 12. 1. v. p. 2. 1. Ioan. 6. i Matt. 26. j Pascha factus in eandem Mattheus locum. l Psal. 103. m ut. veritatem sui. n Mat. 1. C. XCI.

caro, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus eius sanguis est i potus. Item paulo post. [¶ Ego a sum, inquit, panis vivus, qui de celo descendit.] Sed caro non descendit de celo, hoc est, carnem in terris assumptam ex Virgine. Quomodo ergo descendit panis de celo, & panis vivus? quia idem Dominus noster Iesus Christus confors est & divinitatis, & corporis. Et tu, quia accipis panem, divinæ eius substantiæ in illo participas b alimentum.

1 ¶ Est potus] Post hæc verba in originali sequitur, cap. supra. 7. eadem.

C. LXXXV. ¶ In sacrificio non corporalem, sed spiritualem escam accipimus.

Item in lib. de hu, qui mysterii intuentur, c. 3.

¶ N e illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Vnde & Apostolus de typo ejus ait n, quia patres nostri escam spiritualem manducaverunt, & potum spiritualem biberunt. Corpus enim Dei, corpus est spiritale, corpus Christi, corpus est divini spiritus.

C. LXXXVI. ¶ Carnem à Christo susceptam, & corpus transfigurationis in altari offerimus.

Item in sermone de Abel & Cain, est, in lib. de incarnationis Domini, sacramento, c. 4. &

¶ S i credas à Christo carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum f corpus in altariis, nec distinguis tamen naturam verbi g, & corporis, & tibi dicitur, licet offeras, non recte autem dividas, peccasti.

C. LXXXVII. ¶ In Cena Christus fuit convivia & convivium.

Item Hieronymus ad Hadrinam, quasi. 2.

¶ N ec b Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse convivia & convivium, ipse condens & qui comeditur.

C. LXXXVIII. ¶ In veritate sui corporis & sanguinis Christi sui discipuli præsentavit, quod Melchisedech sacramentaliter obtulit.

Item Hieronymus super Mattheum, lib. 4. ad c. 26.

¶ A ccipite i, & comedite. Hoc est corpus meum. Postquam & typicum Pascha fuerat completum, & agni carnes cum Apostolis comederat, assumpsit panem, qui confortat cor hominis, & ad verum Pascha transgreditur sacramentum: ut quomodo in præfiguratione ejus i Melchisedech summi Dei sacerdos panem & vinum offerens fecerat, ipse quoque in m veritate sui corporis & sanguinis representaret.

C. LXXXIX. ¶ Christus idem est sacerdos & sacrificium.

Item in lib. de membris Domini, al. de hu, quæ Deo in scripturis attribuantur.

¶ S acerdos Dei patris dictus est filius Dei, non secundum divinitatem, sed secundum humanitatem: in qua se pro nobis per passionem & mortem suam acceptabile sacrificium Deo patri obtulit, ut ipse esset sacerdos, qui & sacrificium.

C. XC. Judas credentes biberunt sanguinem, quem in cruce suderant.

Item Augustinus lib. 30. born. serm. 27. de utilitate agenda penitentia.

¶ T vnc eis Petrus n annunciavit eum colendum, quem crucifixerunt: ut ejus sanguinem biberent credentes, quem effuderunt sientes.

a Ioan. 6. b al. participas. c Alg. 1. c. 11. d 1. Cor. 10. e Genes. 4. secundum 70. f al. transfigurationem corpus in altari. g al. divinitatem. h Alg. 1. c. 12. 1. v. p. 2. 1. Ioan. 6. i Matt. 26. j Pascha factus in eandem Mattheus locum. l Psal. 103. m ut. veritatem sui. n Mat. 1. C. XCI.

